

**ВАЗОРАТИ МАОРИФ ВА ИЛМИ ҶУМҲУРИИ ТОЧИКИСТОН
МУАССИСАИ ДАВЛАТИИ ТАЪЛИМИИ «ДОНИШГОҲИ ДАВЛАТИИ
БОХТАР БА НОМИ НОСИРИ ХУСРАВ»**

Бо ҳуқуқи дастнавис

**ТДУ 37.01+373 (575.3)
ТКБ 74 .00+ 74.2 (2 тоҷик)
Г-78**

ГУЛЗОДА РАМАЗОН БОЙМАҲМАД

**ШАРОИТҲОИ ПЕДАГОГИИ ТАШАККУЛИ НУФУЗИ ОМӯзGOR
ДАР МУҲИТИ МУОСИРИ МУАССИСАИ
ТАҲСИЛОТИ МИЁНАИ УМУМӢ**

АВТОРЕФЕРАТИ
**диссертатсия барои дарёфти дараҷаи илмии номзади илмҳои
педагогӣ аз рӯи ихтисоси 13.00.01. – Педагогикаи умумӣ,
таърихи педагогика ва таҳсилот**

БОХТАР - 2025

Диссертатсия дар кафедраи педагогикаи Донишгоҳи давлатии Бохтар ба номи Носири Ҳусрав иҷро шудааст.

Роҳбари илмӣ: **Қурбонов Файзалий** - номзади илмҳои педагогӣ, дотсенти кафедраи педагогикаи ДДБ ба номи Носири Ҳусрав

Муқарризони расмӣ: **Шаропов Шавкатҷон Аҳмадович** - доктори илмҳои педагогӣ, профессори кафедраи педагогикаи иҷтимоӣ ва касбии Донишгоҳи давлатии Ҳуҷанд ба номи академик Б. Ғафуров

Абдуназарзода Шоиста Абдуназар - номзади илмҳои педагогӣ, мудири шуъбаи маорифи шаҳри Боҳтари вилояти Ҳатлон

Муассисаи пешбар: **Донишгоҳи давлатии Данғара**

Химояи диссертатсия 20 майи соли 2025, соати 13⁰⁰ дар шурои диссертационии 6D.KOA-077 назди Академияи таҳсилоти Тоҷикистон (734024, Ҷумҳурии Тоҷикистон, шаҳри Душанбе, кӯчаи А. Адҳамов, 11/2, тел.: 227 23 40) баргузор мегардад.

Бо диссертатсия дар китобхона ва сомонаи Академияи таҳсилоти Тоҷикистон (www.aot.tj) шинос шудан мумкин аст.

Автореферат «___» _____ соли 2025 тавзъе шудааст.

**Котиби илмии шурои
диссертационӣ,
номзади илмҳои педагогӣ**



Б. Муҳиддинзода

МУҚАДДИМА

Мубрамии мавзуи таҳқиқот. Пайдошавии тамоюлҳои рушди ҷамъиятӣ дар шароити нави сиёсӣ ва иҷтимоӣ-иқтисодӣ ба тағири самтҳои таълиму тарбия оварда расониданд. Дар раванди ноил шудан ба самаранокӣ ва сифати таълим нақш ва нуфузи омӯзгор аз ҳама асосӣ ва муҳим арзёбӣ шуда, вобаста ба он аз аҳли ҷомеа тақозо мешавад, ки баҳри баланд бардоштани мақом ва нуфузи омӯзгор дар ҷомеа ҷорабиниҳои мушаҳҳаси амалӣ рӯйи кор оварда шавад.

Раванди педагогӣ, муваффақият ва самаранокии он аз ҳамдигарфаҳмӣ, эътиmod ва ҳамкории байни омӯзгор ва хонандагон вобаста аст. Ба даст овардани чунин ҳамкорӣ аз бисёр ҷиҳат аз зеҳн, дониш, қасбият, сифатҳои ахлоқӣ ва муоширати омӯзгор вобаста аст, ки дар маҷмӯъ онро ҳамчун салоҳияти қасбии ў фахмидан мумкин аст. Салоҳияти қасбии омӯзгор - ин сифати муҳимтарини шаҳсияти омӯзгор, воситаи пурӯзввати таъсири ғайримустаким ба шогирд ва намунаи ибрат аст. Ҳар қадаре ки нуфузи омӯзгор баландтар бошад, муносибати ў бо хонандагон ҳамон қадар мусбат, боэҳсос, ҷолиб ва рангитар аст, талаботи ба хонандагон манзуркардаи ў ҳамон қадар одилона ба назар мерасад. На ҳар як омӯзгор барои ба таълиму тарбияи хонандагон салоҳият дорад, ки ин аксар вақт сабаби пайдоиши ҳолатҳои гуногуни низоъ байни омӯзгору хонандагон мегардад.

Бояд таъкид кунем, ки сифати асосии шаҳсияти омӯзгор пайваста омӯхтан ва кор карданро тақозо мекунад. Олимон-педагогҳои барҷаста бо омӯзиши проблемаи нуфузи омӯзгор дар ҳама давру замонҳо машғул буданд. Аз дидгоҳи онҳо нуфузи омӯзгор - ин эътироф шудани фазилатҳои омӯзгор аз ҷониби хонандагон аст, ки барои хонандагон, волидони онҳо ва дигар омӯзгорону аҳли ҷомеа дорои аҳаммияти бузург дошта, неруи таъсири таълими ҷарӣ мегардад.

Заковатмандӣ, маҳорати педагогӣ, салоҳиятмандии қасбӣ ва қувваи таъсири таълими ҷарӣ мегардад? Ба шумули чунин фазилатҳо донишмандӣ, маҳорати педагогӣ, қобилияти пайваст кардани назария бо амалия, некбинӣ, боварӣ ба ояндаи нек, адолат, намунаи ибрат будан ва ғайра дохил мешаванд. Нуфуз худ аз худ ба вучуд намеояд. Он дар ҷомеа зуҳур карда, дар он ташаккул меёбад ва дар он метавонад нобуд шавад. Дар асоси

нуфуз мавқеи фаъоли шаҳрвандӣ ва фаъолияти самараноки шахс дар соҳаҳои ҳаёти маънавӣ ва моддии чомеа ҷойгузин аст. Омӯзгор бояд нуфузу нуфузи худро қадр кунад, зеро ў бо меҳнати пайгиронаву ҷоннизорона ва мушкил ба даст оварда мешавад. Аз даст додани он дар назари шогирдон ва волидони онҳо маънои аз даст додани неруи таъсиррасонӣ ба хонандагонро дорад.

Ҳамин тариқ, мақоми омӯзгор на танҳо аз ҳисоби дониш ва малакаи ў, балки тавассути робитаи эҳсосӣ бо хонандагон ташаккул меёбад. Ҷанбаи муҳим ин қобилияти омӯзгор барои эҷоди муносибатҳои боэътиҳод, ҳамдардӣ ва фаҳмидани ниёзҳои хонандагон мебошад. Ин равиш муҳитеро ба вучуд меорад, ки дар он хонандагон худро бароҳат ҳис мекунанд, ки дар навбати худ ба дарки беҳтарӣ мавод ва иштироки фаъол дар раванди таълим мусоидат мекунад.

Этикаи касбӣ низ масъалаи калидӣ аст. Эҳтиром ба хонандагон, ростқавлӣ ва адолат – ин сифатҳо омӯзгорро намунаи ибрат мегардонанд. Салоҳият ва пайдарҳамӣ дар амалҳо ба таҳқими нуфузи ахлоқӣ мусоидат мекунад, ки ба вақт ва тағиирот дар стандартҳои таълимӣ тобеъ нест.

Ғайр аз он, тағиирпазирӣ ва қобилияти мутобиқ кардани усулҳои таълимии худ ба ниёзҳои гуногуни хонандагон муҳим аст. Равишҳои гуногун дар таълим, истифодаи технологияҳои нав ва усулҳои муосир ба нигоҳ доштани ҳавасмандӣ ва ҳавасмандии хонандагон мусоидат мекунанд, ки дар нихоят нуфузи омӯзгорро тақвият медиҳанд.

Андешаву мулоҳизаҳои дар боло иброзшуда аз он далолат мекунанд, ки мавзуи “Шароитҳои педагогии ташаккули нуфузи омӯзгор дар муҳити муосири муассисаи таҳсилоти миёнаи умумӣ”-ро, ки мо барои таҳқиқоти диссертационӣ интихоб намудаем, дар айни замон яке аз масоили муҳим ва мубрами таҳсилоти муосир аст.

Дараҷаи таҳқиқи мавзуи илмӣ. Мавзуи мавриди таҳқиқ дар асарҳои аксари файласуфон, психологҳо, педагогҳои ватаний ва хориҷӣ, бахусус Ю.П. Азаров, Ш.А. Амоношовилӣ, А. Вербитский, А. Келле, Х.И. Лийметс, И.Д. Пушкинов, В.Я. Гяудис, А. Сластенин, К. Симит, Е.Н. Шиянов, Д.М. Даҷов, Т. Денинг, А. Марлов, Ҷ.Р. Милер, С.Н. Паттергон, С. Рогер, М. Лутфуллозода, Ф. Шарифзода, И.Х. Каримова, Ш.А. Шаропов, Х.М. Сабурӣ, Қ.С. Абдураҳимзода, М.Б. Каримзода, Ҷ.Х. Файзализода ва дигарон инъикос ёфтааст.

Гояҳои гуманистии таҳсилот дар амалҳои якҷояи педагогӣ бошад дар таълифоти Л.И. Айдаров, В.А. Калтсова, Г.С. Костюк, В.С. Кузминов, Х.И. Лийметс, И. Ломпиер, В.Я. Ляудис, К. Маркова, Т.А. Матис, И.П. Иегуда, В.П. Панюшкин, В.В. Рубсов, Р. Селман, Ҷ. Тибо, Ф. Райлен, Р. Уилер, М. Лутфуллозода, Ф. Шарифзода, И.Х. Каримова, М.Б. Каримзода ва чанде дигарон низ баррасӣ гардидааст. Тадбиқи ғояҳои гуманистии таҳсилот бидуни нуфуз ва мавқеи омӯзгор ғайри имкон аст.

Чустучӯйи воситаҳое, ки самаранокии таъсири омӯзгорро ба хонандагон муайян менамоянд, ҳамеша дар маркази диққати муҳаққиқон ва олимон-педагогҳо қарор дошт. Ба ақидаи муҳаққиқон, аз ҷумла М. Вебер, В.С. Богданов, И.П. Волнов, А.Д. Глоточнин, А.А. Горбовский, А.А. Ершов, И.П. Илин, Н.М. Кезеров, А.Г. Ковлёв, М.Ю. Кондратев, А.В. Петровский, В.А. Петровский, М. Лутфуллозода, Ф. Шарифзода, И.Х. Каримова, М.Б. Каримзода шахсияти бонуфуз бештар ба дигарон таъсир мерасонад.

Дар даҳсолаҳои охир ин проблема дар аксари ҳолатҳо дар доираи фаъолияти сатҳҳои гуногун ва таҳқиқоти И.П. Александров, В.Л. Бердинкова, И. Варивончик, Г. Велтруска, И.П. Волков, Н.М. Гелашвили, А.А. Горбовский, В.К. Калиничев, А.Г. Ковалёв, Б.И. Кудашкин, А.М. Омаров, Л. Салагаев, В.Е. Солдатов, А.И. Соловёв, Е.А. Ябахшова ва дигарон омӯхта шудааст.

Асарҳои таҳқиқотӣ, ки нуфузи омӯзгорро ҷамъбаст мекунанду моҳият, соҳтор, муқаррароти асосии ташаккули он ва тамоюлҳои тағиирот дар марҳилаи рушди мактаб қариб вучуд надорад. Омӯзиши масъалаи нуфузи омӯзгор бештар ҳусусияти лаҳҷавӣ дорад. С.Х. Акбиев, Н.А. Добромобов, Е.П. Илин, М.Ю. Кондратев, Л.М. Гороровская, О.Н. Кочетков, Н.Д. Левитов А.С. Макаренко, А.Б. Петровский ва дигар муҳаққиқон ба ин масъала таваҷҷӯҳ намудаанд.

Тазаккур бояд дод, ки ба таври мукаммал масъалаи роҳҳои баланд бардоштани мақоми омӯзгор дар ҷомеа таҳқиқу баррасӣ нашудааст. Сифатҳои қасбӣ ё тавсифи алоҳидаи шахсияти омӯзгор дар таҳқиқоти О.А. Абдулина, К.А. Славская, Ю.П. Азаров, В.И. Андреев, Ю.К. Бабанский, Е.П. Белозертсев, Л.А. Блохина, З.И. Василева, А.А. Вербитский, Ф.Н. Гоноболин, С.Б. Елнанов, И. Загвязинский, И.А. Зезюн, В.С. Илин, И.Ф.

Исаев, В.А. Кан Калик, Н.В. Кузмина, Н.В. Кухарев, М.М. Левина, И.Д. Лушников, А.К. Маркова, В. Мудрик, С.В. Новикова, И.П. Раченгко, С.Л. Рубинштейн, Л.Ф. Сербина, П. Симонов, В.А. Сластенин, Б.А. Сосновский, Л.Ф. Спирин, И.Ф. Ҳарламов, Е.Н. Шиянов, А.И. Шербанов, М. Лутфуллозода, Ф. Шарифзода, И.Х. Каримова, Ш.А. Шаропов, А. Нурзода, Х.М. Сабурӣ, М.Б. Каримзода, А. Мирализода, Ҷ. Алимӣ ва дигарон то андозае баррасӣ шуда бошад ҳам, таҳаввулот дар кори омӯзгорон дар таҳқиқоти ин олимон ҳаматарафа коркард нашудаанд

Ҳамин тариқ, дар ин чода чанд ихтилофот ошкор карда шуданд:

- байни инсонгаройии раванди таълим ва омӯзиши нокифояи ҳамкории омӯзгорон ва хонандагон;
- байни талабот ба сифатҳои касбӣ ва шахсии омӯзгор ва зуҳуроти воқеии онҳо дар амалияи педагогии ӯ.

Ихтилофоти зикршуда проблемаи таҳқиқотро муайян карданд: кадом омилҳои асосӣ ва шароити психологӣ-педагогӣ ба ташаккули самараноки нуфузи омӯзгор мусоидат меқунанд. Ҳалли ин мушкилот ҳадафи таҳқиқотро ташкил медиҳад.

Робитаи таҳқиқот бо барномаҳо (лоиҳаҳо) ва ё мавзуъҳои илмӣ. Таҳқиқоти диссертационӣ бо нақшай дурнамои корҳои илмӣ-таҳқиқотии кафедраи педагогика ва психологияи Донишгоҳи давлатии Боҳтар ба номи Носири Ҳусрав барои солҳои 2020-2024 дар мавзуи “Роҳу усулҳои мусири баланд бардоштани мақоми омӯзгор ва ташаккули салоҳиятҳои касбии ӯ мутобиқ ба талаботи таҳсилоти мусир” робитаи бевосита дошта, бо мақсади мусоидат дар амалисозии муқаррароти Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон “Дар бораи маориф” ва Нақшай миёнамудати амал барои солҳои 2021-2023-и Стратегияи миллии рушди маориф барои давраи то соли 2030 коркард шудааст.

ТАВСИФИ УМУМИИ ТАҲҚИҚОТ

Мақсади таҳқиқот: ошкор ва аз ҷиҳати назариявӣ асоснок кардан ва ба таври озмоиши санҷидани шароитҳои педагогии баланд бардоштан ва самаранокии ташаккули нуфузи омӯзгорон дар фаъолияти касбӣ.

Вазифаҳои таҳқиқот: Барои ноил шудан ба мақсади таҳқиқот дар назди таҳқиқоти диссертационӣ вазифаҳои зерин гузошта шуданд:

1. Асоснок кардани маңмұи мұқаррароте, ки заминаҳои назариявī ва методология ташаккули нуфузи омұзгорро мұайян менамоянд;

2. Ошкор сохтани моҳият, мазмуну мұхтаво ва сохтори ташаккули нуфузи омұзгорони муассисаҳои таҳсилоти миèнаи умумī;

3. Мұайян ва аз чиҳати назариявī асоснок кардан ва ба таври озмоиши санчидани шароитҳои педагогии ташаккули нуфузи омұзгор;

4. Аниқ кардани унсур ва нишондиҳандаҳои нуфузи омұзгорон дар фаъолияти омұзгорй;

5. Коркард ва пешниҳоди тавсияҳои методī рочеъ ба ташаккули самараноки нуфузи омұзгор дар фаъолияти педагогī.

Объекти таҳқиқот: раванди ташаккули нуфузи касбии омұзгорон дар қараёни фаъолияти таълимиву тарбиявī.

Мавзуи (предмети) таҳқиқот: шароитҳои педагогии ташаккули нуфузи омұзгорон дар муассисаҳои таҳсилоти миèнаи умумī.

Фарзияи илмии таҳқиқот: ба ташаккули нуфузи омұзгор маңмӯи омилхое таъсир мерасонанд, ки ҹанбаҳои субъективī ва объективии ин падидаро тавсиф менамоянд, мазмуни онҳо ба таври коғī ошкор карда нашудааст ва ин аксаран бароҳмонии ғайриихтиёronai нуфузро ба вучуд меорад.

Җараёни ташакkul әуәлиде рушди нуфузи омұзгорро зимни амалисозии маңмӯи шароитҳои психологī-педагогии зерини идорашаванда ба роҳ мондан мүмкін аст:

- мувофиқ намудани җараёни омодасозии касбī ба рушди фарҳанги умумī ва касбии омұзгор;

- такя ба таълими шахсият нигаронидашуда;

- ташаккули мақсадноки сохтори яклухти нуфузи омұзгор дар ягонагī бо салоҳиятҳои касбī, арзишнокī, хислат ва фарҳанги ӯ;

- рушди мавқеи рефлексивии омұзгорон, қобилияти муюширатī ва фаъолнокии онҳо;

- азхудкунии салоҳиятҳои амалии байнишахсии самти коридошта дар мұносибатҳои объект-субъективī, ҳосилкунии тачрибай истифодаи әчодии онҳо.

Марҳилаи таҳқиқот: Таҳқиқоти диссертационӣ солҳои 2020-2024 дар се марҳилаи зерин гузаронида шуд:

Марҳилаи аввал (солҳои 2020-2021) - марҳилаи муқарраркунанда, таҳлили назариявии адабиёти таърихӣ, фалсафӣ, психологию педагогӣ ва илмию методӣ доир ба масъалаи ташаккули сифатҳои касбӣ, аз он ҷумла, нуфузи омӯзгорон нигаронида шуда буд. Дар ин марҳила озмоиши таҷрибаи кории муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ вобаста ба омӯзиш ва муайянсозии сатҳи ташаккули нуфузи омӯзгорон ва фаъолияти педагогии онҳо таҳлил ва ҷамъбаст карда шуд. Заминаҳои назариявии ҳаллу фасли проблемаи таҳқиқот муайян карда шуда, фарзияи корӣ ифода гардида, методҳои таҳқиқот муайян карда шудаанд.

Марҳилаи дуюм (солҳои 2022-2023) - ташакқулдиҳанда, пойгоҳи таҳқиқот интихоб гардида, технология ва шароитҳои педагогии раванди ташаккули нуфузи омӯзгорони ояндаи муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ асоснок ва маводи зарурӣ омода карда шуда, таҳқиқоти озмоиши баргузор карда шуд.

Марҳилаи сеюм (солҳои 2023-2024) - ба низом даровардан, хулоسابарорӣ ва ҷамъбости натиҷаҳои бадастомада, коркарди хулоса ва тавсияҳо, таҳияи матни таҳқиқоти диссертационӣ дар шакли диссертатсия.

Асосҳои назариявӣ ва методологии таҳқиқот. Асосҳои назариявӣ ва методологии таҳқиқот ба ғояҳои асосии антропологияи фалсафӣ дар бораи инсон ва тарбияи ӯ, дар бораи табиат ва моҳияти фаъолияти инсонӣ, хусусияти мақсаднок ва эҷодии ӯ асос меёбад.

Самти методологии таҳқиқот ва муносибатҳои шахсиятӣ – фаъолиятӣ ва аксеологӣ буданд.

Асоси бунёдии консепсияи илмии таҳқиқотро ғояҳо дар бораи вижагиҳои моҳиятӣ, муайянсозии иҷтимоӣ ва механизмҳои таъсири муҳит ба рушди низоми талабот ва ваҷҳҳо дар ҷараёни рушди шахсият дар таҳқиқоти Л.С. Виготский, А.Н. Леонтьев, М.И. Деченко, С.Л. Рубинштейн, Б.Ф. Ломов, Г.Х. Судохолский, В.И. Кавалёв ва дигарон; консепсияи психологии муносибати фаъолиятнокӣ дар рушди шахсият дар осори А.С. Виготский, А.Н. Леонтьев, С.Л. Рубинштейн ва дигарон; консепсияи фалсафии арзишҳо дар таълифоти С.Ф. Анисов, М.И. Бобиева, Л.П. Буева, В.О. Василенко, О.Г. Дробнетский, О.И. Зотова, В.П. Тугаренов, М.И. Юрасова ва дигарон; мавқеи фалсафӣ-

психологии муайянсозии иҷтимоии рафтори шахсият дар таҳлилҳои И. Израэл, А.М. Леонтьев, Х. Хенхаузен; муқаррароти илмии психологияи фарқияти инфиродӣ бошад дар нигоштаҳои К. Юнг, Т. Айзенг, Н.Д. Левитов, А.А. Бодалев ва дигарон; консепсияи муносибати яклухти системавӣ - соҳторӣ ба баррасии ҷараёни педагогӣ дар асарҳои олимон, чун Б.Т. Ананев, Ю.К. Бабанский, М.А. Данилов, В.С. Илин, В.В. Краевский, Н.Б. Кузмина, И.Я. Лернер, В.А. Слатенин ва дигарон; консепсияи психологӣ - педагогии муносибатҳо дар таълимоти А.Ф. Лазурский, Б.Т. Ананев, М.Я. Басов, П.П. Блонский, А.А. Бодалев, Н.И. Болдирева, Л.С. Виготский, Я.Л. Колонинский, Т.Е. Конникова, Б.Ф. Ломов, В.Н. Мясишев, И.Т. Огородников ва дигарон; консепсияи муносибатӣ ба шахсият нигаронидашудаи таълим дар И.А. Колесникова, Ф.К. Савина, В.А. Сластенин, В.В. Серинов ва дигарон; консепсияи гуманисозӣ ва демократикунонии ҷараёни таълиму тарбия дар донишгоҳҳои омӯзгорӣ дар таҳқиқоти А.А. Бодалев, Е.В. Бондаревская, В.В. Давидов, В.И. Загвединский ва ғайра; назарияи пешвойӣ бошад дар навиштаҳои Г.К. Ашин, А.А. Будалев, Н.С. Жеребова, Е.С. Кузмин, Б.Д. Паригин, В. Петровский, В.Б. Омианский, Л.И. Уманский ва дигарон; муқаррарот дар бораи нақши имидж дар дарки инсон аз тарафи инсон дар таълифоти П.С. Гуревич, В.М. Шекел; муқаррарот дар бораи қолабҳои иҷтимоӣ дар таҳлилҳои Б.Ю. Березен, В.В. Ҷакова ва дигарон баррасӣ шудааст.

Муносибати системавию мақсаднок ба таҷдиди воқеияти педагогӣ, ки ба объективикунонии принсипҳои ягонагии таърихӣ ва мантиқӣ идома ва тағиیرёбандагӣ муқаррароти назариявӣ эмперикӣ, таърихӣ - фалсафӣ дар бораи моҳияти нуфуз дар таҳқиқоти олимони соҳаи илмҳои педагогӣ, аз ҷумла Г.М. Бонгард - Левин, Ю.В. Бромлей, Н.А. Машнин, С. Нерсесиянс, П. Новгородсев, Ф. Энгелс ва дигарон; муқаррароти умумии назариявӣ ва иҷтимоӣ-психологӣ дар бораи аҳаммиятӣ иҷтимоии субъектӣ дар таълифоти В.Т. Афанасев, И.П. Волков, А.В. Ворабёв, А.В. Пекаровский, Б.Ф. Пармиев, П.П. Посохов, Е.А. Самков, В.Е. Салдатов, Ю.П. Степкин ва дигарон; муқаррарот дар бораи роҳбарии самараноки фаъолияти қаллектив, таъсири услуби фаъолият: ақидаҳо дар бораи талабот ба омӯзгор аз мавқеи назарияи саломатҳои роҳбари идеалиӣ дар нигоштаҳои М.Ю. Кандратев, Т.Л.

Кричевкий, Н.Д. Левитов, А.В. Петровский, Н.А. Добролобов, А.С. Макаренко, В.А. Сухомлинский, К.Д. Ушинский ва дигарон ба сифати методологияи маҳсус баромад меқунанд.

Сарчашмаҳои маълумот. Ҳуҷҷатҳои расмӣ ва меъёри ҳуқуқии соҳаи маориф (қонунҳо, концепсияҳо, барномаҳо, лоиҳаҳо ва амсоли инҳо), асарҳои олимону муҳаққиқони хориҷӣ ва ватанӣ, аз ҷумла файласуфон, таъриҳшиносон, ҷомеашиносон, педагогҳову равоншиносон, қомусҳои фарҳангшиносию адабӣ марбут ба масъалаҳои таҳқиқот, таҷрибаи пешқадами омӯзгорон ва мушоҳидаю сӯҳбатҳо ба ҳисоб мераванд.

Заминаҳои эмпирикии таҳқиқот. Заминаҳои эмпирикии таҳқиқотро муносибати амалии муаллифи рисолаи бо объектҳои таҳқиқшаванд: омӯзиши адабиёти илмӣ-методӣ марбут ба мавзӯъ, омӯзиши адабиёти умумии дидактикӣ ва назариявӣ оид ба педагогика, психология ва методикаи таълим: омӯхтан ва таҷрибаи пешқадами педагогӣ, ҳамчунин тавассути истифода аз методҳои эмпирикӣ-сӯҳбат ва саволномаҳо бо омӯзгорону хонандагон, таҳлилу таҳқиқи ҳуҷҷатгузорӣ ва натиҷаҳои фаъолияти таълимии омӯзгорони оянда, гузаронидани озмоишҳои муқарраркунанда ва ташаккулдиханда, ҷамъбости далелу маълумоти дар ҷараёни омӯзиш бадастомада ва таҳлилу баррасии муқоисавии натиҷаҳои онҳо, усулҳои хударзёбӣ ва арзёбихои методҳои омории математикӣ ташкил медиҳанд.

Пойгоҳи таҷрибавӣ-озмоишии таҳқиқот. Таҳқиқоти диссертационӣ ва корҳои таҷрибавӣ-озмоишии таҳқиқот дар пойгоҳи муассисаҳои таҳсилоти миёнай умумии №7, 12-и шаҳри Боҳтар, №5, 9-и ноҳияи Қӯшониёнӣ ва №33, 37-и ноҳияи Ҷалолиддини Балхии вилояти Хатлон баргузор карда шуданд. Корҳои таҷрибавию озмоиший дар солҳои 2020-2024 дар якчанд марҳила гузаронида шудаанд.

Навғонии илмии таҳқиқот. Навғонии илмии таҳқиқот дар муқаррароти зерин ифода мейбад:

1. Маҷмуи муқаррароте, ки заминаҳои назариявӣ ва методологии ташаккули нуфузи омӯзгор муайян ва асоснок карда шуданд;
2. Моҳият, мазмуну муҳтаво ва роҳу шароитҳои ташаккули нуфузи омӯзгорони муассисаҳои таҳсилоти миёнай умумӣ ошкор карда шуданд;

3. Шароитҳои педагогии ташаккули нуфузи омӯзгор муайян, аз чиҳати назариявӣ асоснок ва ба таври озмоишӣ мавриди санчиш қарор дода шуда, самаранокии онҳо собит карда шуданд;

4. Ҷузъҳо ва нишондиҳандаҳои сатҳи нуфузи омӯзгорон дар фаъолияти омӯзгорӣ аниқ карда шуданд;

5. Тавсияҳои методӣ роҷеъ ба ташаккули самараноки нуфузи омӯзгор дар фаъолияти педагогӣ коркард ва пешниҳод шуданд.

Нуктаҳои ба ҳимоя пешниҳодшаванда:

1. Асоси моҳияти нуфузро талаботҳои ҷамъиятӣ ташкил карда, ҳамчун падидаи мураккаби иҷтимоӣ ва сифати низоми муносибатҳои омӯзгорро дар ҳалли самараноки вазифаҳои касбии вай боис мегардад.

2. Сохтори падидаи нуфузи омӯзгорро ягонагии диалектикии фаъолияти умумии педагогӣ ва инфириодии омӯзгор ташкил менамояд, ки асоси сохтори субъекти нуфузро унсурҳои касбӣ ва шахсиятӣ, аз қабили арзишӣ, ҷузъҳои тавсифотӣ ва фарҳангӣ ташкил намуда, ба паҳлӯҳои объективии ин падида дарку фаҳми дурусти аҳаммиятнокӣ ва бонуфузи иҷтимоии салоҳиятҳои касбӣ ва шахсиятӣ шомиланд.

4. Заминаҳои бунёди нуфузи омӯзгорро робитаҳои сабабу натиҷаҳо; дарки дурусти раванди ташаккули нуфузи омӯзгор; хусусиятҳои субъектӣ ва воситагии шахсии нуфуз бо мазмун ва шароитҳои фаъолияти якҷоя; муваффақият дар ин фаъолият; баҳисобигирии самтҳо, ангезаҳо ва талаботҳои арзишнок; ғайримустақими синусолӣ; фосиладорӣ ва номуттаасилии нуфуз; тавозуни вазифаҳои педагогӣ, ки бо дарназардошти хусусият ва сатҳи нуфузро инъикос менамояд.

5. Дар ташаккули нуфуз ва нуфузи омӯзгор ба тамоилҳои асосӣ аз ҷумлаи равиянокии гуманистии таҳсилоти педагогӣ; худтатбиқунии эҷодӣ, наздишавии пайдарпайи ормонӣ ва воқеӣ доир ба ин масъала воҳӯрдан мумкин аст, ки тавассути ташкили маҷмӯи шароитҳои педагогии зерин: такя бо таълими ба шахсият нигаронидашуда; тамоюли ҷараёни омодасозии касбӣ барои рушди маданияти умумӣ ва касбии омӯзгор; ташаккули мақсадноки сохтори мукаммали нуфузи омӯзгор, ягонагии низоми касбӣ, арзишнокӣ, тавсифотӣ ва фарҳангӣ ташаккул дода мешаванд.

Арзиши назариявии таҳқиқот: Аҳаммияти назариявии таҳқиқот дар он

аст, ки:

- масоили ташаккули нуфузи омӯзгори муассисай таълимӣ ва инъикоси он дар адабиёти педагогӣ омӯхта, таҳлилу баррасӣ карда шуданд;
- моҳият ва вижагиҳои ташаккули нуфузи омӯзгор дар фаъолияти таълимишу тарбиявии муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ ошкор ва аниқ карда шуданд;
- шароитҳои педагогии ташаккули нуфузи омӯзгори муассисай таҳсилоти миёнаи умумӣ муайян карда шуда, мавриди озмоиш қарор дода шуданд;
- усулҳои самаранок ва инноватсионии ташаккули нуфузи омӯзгор мушахас карда шуданд, ки ба ташаккули нуфузи омӯзгор мусоидат менамоянд.

Арзиши амалии таҳқиқот: аҳаммияти амалии таҳқиқот дар он ифода меёбад, ки тавсияҳои илмӣ-методии таҳия ва манзуршуда ба маъмурият ва омӯзгорони муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ дар ҳалли масъалаҳои ташаккули нуфузи омӯзгорон ва талаботи онҳо ба худрушддихӣ дар шароити муосири муассисаҳои таълимӣ кӯмак расонида метавонанд. Таҳияи муфассали тамоми шоҳаҳои технология, хulosаву тавсияҳои таҳқиқоти иҷрошуда ба баланд бардоштани мақоми омӯзгор, ба таври самаранок ташаккул додани нуфузи онҳо, ҳамчунин, ба худҳавасмандсозӣ, худташкилқунӣ ва худрушддииҳии омӯзгорон мусоидат менамояд.

Натиҷаҳои таҳқиқотро маъмурияти муассисаҳои таълимӣ, омӯзгорони алоҳида ва дар такмили ихтисоси омӯзгорон ба таври васеъ метавон истифода кард.

Дараҷаи эътиимонднокии натиҷаҳои таҳқиқот бо муқаррароти аввалияи методологӣ ва назариявӣ; асосноккунии илмии масъалаи таҳқиқот дар заминаи таҳлили назария ва амалияи педагогӣ; омӯзиши таҳсилотро дар соҳаи илми психология, педагогика ва методикаи таълими фанҳо дар таҳсилот; истифодаи методҳои такмилдиҳандай яқдигар, мақсадҳои комилан мувоғик, вазифаҳо ва мавзуи таҳқиқот, тасдиқи натиҷаҳои таҳқиқот тавассути методҳои оморӣ ва таҳлил, иштироки бевоситаи муаллиф дар фаъолияти касбии омӯзгорӣ, илмӣ-методӣ, таҳқиқотӣ ва ташкили он дар пойгоҳи озмоиши таъмин карда шудааст.

Мутобиқати диссертатсия бо шиносномаи ихтисоси илмӣ. Кори диссертационӣ ба бандҳои зерини шиносномаи ихтисоси илмии 13.00.01 Педагогикаи умумӣ, таърихи педагогика ва таҳсилот мувофиқ мебошанд:

- ба банди 3.2. - Аппарати концептуалии педагогика, омӯзиши асосҳои методологии таълим ва тарбияи шахс:
- ба банди 3.3. - Мавқеъ ва нақши педагогика дар ҳаёти маънавии чомеа, инсон ва донишҳои илмӣ;
- ба банди 4.1.1. - Муайян намудани шароити оптималии ташаккули шахсият дар раванди таълим;
- ба банди 7.1. - Ҳаракати навоварона дар таълим, фаъолияти таҷрибавии муассисаҳои таълимӣ, умумигардонӣ, пахн ва ҷорӣ намудани навғониҳои педагогӣ;
- ба банди 7.1.1. - Тағйироти системавӣ дар фаъолияти касбӣ ва педагогии омӯзгор.

Саҳми шаҳсии довталаби дараҷаи илмӣ дар таҳқиқот. Саҳми шаҳсии муаллиф дар иштироки бевоситаи ў дар ҳамаи марҳилаҳои таҳқиқот: банақшагирӣ, интихоб ва асосноккунии мавзуъ, тартиб додани соҳтори рисола, майян кардани мақсаду вазифа ва объекту предмет, ҷустуҷӯ ва дарёғти адабиёти зарурӣ доир ба мавзуи таҳқиқот, ҷамъоварӣ ва мураттабсозии натиҷаҳои таҳқиқот ҳамчун додаҳои таҷрибавӣ ва коркарди онҳо таҳия ва нашри мақолаҳои илмӣ, иштирок дар ҷорӯрии илмӣ, ҷамъияти натиҷаҳои бадастомада ва таҳияи диссертатсия, таҷассум меёбад.

Тасвив ва амалисозии натиҷаҳои диссертатсия. Натиҷаҳои кори диссертационӣ амалан солҳои 2020-2024 дар тамоми марҳилаҳои таҳқиқот гузаронида шудааст. Муқаррароти асосии назариявӣ ва натиҷаҳои татқиқот дар ҷаласаҳои илмии кафедраи педагогика ва конференсияҳои илмии дохилидонишгоҳии ҳайати профессорону омӯзгорон, докторантону магистрантон ва хонандагони Донишгоҳи давлатии Ҷоҳар ба номи Носири Ҳусрав ва Филиали Донишкадаи ҷумҳуриявии тақмили ихтисос ва бозомӯзии кормандони соҳаи маориф дар шаҳри Ҷоҳар мухокима ва мавриди тасвив қарор дода шудааст.

Интишорот аз рӯи мавзуи диссертатсия. Натиҷаҳои асосии таҳқиқоти диссертационӣ мазмуни асосии таҳқиқотро ифода карда, дар 9 номгӯй

мақолаҳои илмӣ, ки б номгӯй аз онҳо дар нашрияҳои илмии тақризшавандай феҳристи тавсиянамудаи КОА-и назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ва З номгӯй дар маҷмӯаи маводи конференсияҳо ба табъ расидаанд, инъикоси худро ёфтаанд.

Соҳтор ва ҳаҷми диссертатсия. Диссертатсия аз муқаддима, ду боб, хулоса ва рӯйхати адабиёти истифодашуда иборат мебошад. Мазмуни рисола дар 179 саҳифаи чопи компьютерӣ дарҷ гардидааст. Рӯйхати адабиёти истифодашуда 173 номгӯйро ташкил медиҳад.

МУҲТАВОИ АСОСИИ ДИССЕРТАСИЯ

Дар муқаддима асоснокии аҳаммияти мавзуи мавриди таҳқиқ қарорёфта манзур шуда, вазифаҳо, ҳадафҳо, объект ва мавзӯи тадқиқот муайян карда шудааст, фарзияву навгониҳои илмӣ ва муқаррароти барои ҳимоя пешниҳодшуда пешниҳод карда шудааст.

Боби аввали диссертатсия “**Асосҳои назариявии ташаккули нуфузи омӯзгор ҳамчун падидай психологӣ ва педагогӣ**” ба таҳқиқи назариявии мушкилоти зикршуда равона карда шудааст. Ҳангоми таҳлили адабиёти даҳлдор дар соҳаи педагогика ва психология моҳият ва соҳтори нуфузи омӯзгор ҳамчун падидай иҷтимоӣ-педагогӣ ошкор карда шуда, асосҳои пайдоиш ва инкишофи он асоснок карда мешаванд. Илова бар ин, дар ин боб усулҳо ва меъёрҳое муқаррар карда шудаанд, ки ба ташаккули нуфузи омӯзгор мусоидат мекунанд.

Дар зерфасли аввали боби якум – “**Заминаҳои пайдоиш ва ташаккули нуфузи омӯзгор ҳамчун мағҳуми иҷтимоӣ - педагогӣ**” масъалаи нуфуз дар адабиёти фалсафию педагогӣ ва психология мавриди таҳлили амиқ қарор мегирад. Натиҷаи таҳлилҳои мазкур гувоҳӣ медиҳанд, ки масъалаи нуфуз аллакай дар Юнону Рими Бостон мавриди таҳқиқу омӯзиши чунин абармардони илму ҳикмат, ба монанди Афлотун, Арасту, Демокрит, Антифон, Гиппий, Ситсерон ва амсоли онҳо гардидааст, ки аз муҳиммӣ ва мубрамии он дарак медиҳад. Нуфуз аз анъанаву динҳо сарчашма мегирад. Ҳамзамон, ягон санади интиқоли нуфуз ба ашхоси дигар мавҷуд набуд, он вобаста ба мавқеи шаҳс дар ҷомеъа ба давлат насб мегардид.

Баъдан, чунин самтҳо, ба монанди таърих, фалсафа ва психология ва як қатор мутахассисон, аз ҷумла Г. М. Андрива, В.Т. Афанасьев, Е.Е. Вендрева, И.П. Волкова, Ф. Генова, Л.Н. Когана, Е.С. Кузьмина, Ю. Холя, А.В. Петровский, А.А. Ручку, А.Л. Салагаева, В.Е. Солдатова ва дигарон ҳоҳиши одамонро барои қонеъ кардани ниёзҳои худ ҳамчун раванде, ки дар он шахсоне фарқ мекунанд, ки қодиранд амалҳои муштараки барои онҳо заруриро ҳамоҳанг созанд ва онҳоро дар корҳои роҳбарӣ пешниҳод кунанд. Самаранокии чунин амалҳо дар навбати худ ба ташаккули нуфузи онҳо ва таҳқими мавқеи роҳбарӣ мусоидат мекунад.

Нуфуз маънои онро дорад, ки гурӯҳи одамон бо дарки манфиатҳо ва ниёзҳои худ пешвоero интихоб мекунанд, ки ба онҳо эътимод доранд. Ин эътимод дар ҷои холӣ ба вучуд намеояд; он дар раванди ҳамкории муносибатҳои байнишахсӣ ташаккул меёбад, ки дар он салоҳиятҳо ва сифатҳои ахлоқии шахс муҳим мешаванд. Роҳбар моҳиятан роҳнамоест, ки ба гурӯҳ дар гузоштан ва расидан ба ҳадаф қӯмак мекунад ва салоҳияти онҳо воситай амали муташаккил мегардад. Динамикаи иҷтимоӣ аз он вобаста аст, ки ҳар як гурӯҳ қудрати худро ҷӣ гуна қабул мекунад. Дар шароити тағйироти доимии ҷомеа, бо афзоиши демократия ва гуногуни ақидаҳо, масъалаи он, ки ҷӣ гуна шахсони бонуфуз метавонанд ба мушкилоти нав мутобиқ шаванд ва мубориза баранд, муҳим боқӣ мемонад. На танҳо дониш, балки қобилияти ба назар гирифтани манфиатҳои табақаҳои гуногуни ҷомеа, эҳтиром ва баррасии онҳо низ зарур аст.

Нуфуз на танҳо натиҷаи сифатҳои инфиродӣ мебошанд, балки талабот ва интизориҳои ҷомеаро инъикос мекунанд. Имконияти кори самараноки роҳбар аз қобилияти ў дар ташаккули шуури дастаҷамъӣ ва таҳқими ҳадафи умумии гурӯҳ иборат аст, ки бо ин роҳ ягонагии иҷтимоӣ ва суботро таъмин мекунад.

Таҳқиқоти зиёди табиати нуфуз ба таҳлили муфассали ҷанбаҳои иҷтимоӣ-психологии он равона карда шудааст. Дар ин замина, ба масоили тасаввуроти иҷтимоӣ (А.А.Бодалев, В.Н. Панферов, Ю.П. Степкин, В. Виттрейх, В. Дененмайер ва дигарон), инчунин ба таҳқиқоти соҳтор ва динамикаи гурӯҳҳо ва колективҳои хурд (Е.С. Кузьмин, И.П. Велков, А. Картрайт ва дигарон) баҳшида шудаанд. Ба ҳамкории нуфуз бо шахс дар

доираи ҳамкории байнишахсӣ ва оммавӣ (В.В. Куликов, В.А. Петровский, Шерковин, Д. Йонис ва дигарон) диққати чиддӣ дода мешавад. Дар озмоишгоҳи таҳти роҳбарии А.В. Петровский тадқиқотҳо оид ба ҷанбаҳои фаъолияти иҷтимоӣ-психологии гурӯҳҳо гузаронида шуданд. Дар ин ҷо дар марзи ҷалби инфиродӣ ва дастаҷамъӣ, нуфуз на танҳо ҳамчун объекти таҳлил, балки ҳамчун унсури фаъол, ки динамикаи рафтори гурӯҳӣ ва равандҳои психологию иҷтимоиро ташаккул медиҳад, баромад мекунанд. Ҷанбаҳои зиёди ин мавзӯъ ба муҳаққиқон уфуқҳои нави фаҳмиши ҳамкории байни инсон ва ҷомеаро мекушоянд.

Вобаста ба соҳаи зоҳиршавӣ дар ин ё он намуди фаъолият нуфузи сиёсӣ, ахлоқӣ, динӣ, илмӣ, нуфузи волидайн, нуфузи омӯзгорон ва ғайраро ҷудо мекунад.

Дар таҳқиқоти самти психологидошта ҷанбаъҳои нуфузи педагог мавқеи муҳим доранд (А.В. Петровский, М.Ю. Кондратев, Р.Л. Кричевский).

Ҳамин тариқ, таҳқиқоти муосири нуфузи педагогӣ аҳаммияти сифатҳои шахсии омӯзгорро, аз қабили ҳамдардӣ, муошират ва қобилияти гӯш кардани фаъолро таъкид мекунанд. Ин ҷанбаҳои ташаккули муносибатҳои эътимодбахши хонандагон ва омӯзгорон дар эҷоди салоҳият нақши ҳалкунанда доранд. Назарияҳои психологӣ, ба монанди ҳавасмандкунӣ ва худшиносӣ, барои беҳтар фаҳмидани он, ки чӣ гуна нуфуз ба хонандагон таъсир мерасонад ва ба ҳоҳиши онҳо барои омӯҳтан ва рушд мусоидат мекунад.

Аз тарафи дигар, равиши сотсиологӣ ба аҳаммияти омилҳои фарҳангӣ ва иҷтимоӣ дар заминаи ҳамкории педагогӣ диққат медиҳад. Меъёрҳои иҷтимоӣ, ғояҳо дар бораи қудрат ва нақши омӯзгор дар ҷомеа бо мурури замон тағиیر меёбанд, ки ин ба дарки салоҳияти ӯ низ таъсир мерасонад. Ҳамин тариқ, омӯзгор бояд на танҳо интиқолдиҳандай дониш бошад, балки бояд ба шароити тағиирёбандай муҳити таълим мутобиқ шавад.

Ҷанбаи фалсафӣ бошад, ба мо имкон медиҳад, ки амиқтар дарк қунем, ки нуфуз мағҳуми статикӣ нест. Он динамикӣ аст ва аз қаринае, ки омӯзиш дар он сурат мегирад, вобаста аст. Муносибати байни арзишҳо, ахлоқ ва амалияи таълимӣ услуби беназири таълимро ташаккул медиҳад, ки метавонад нуфузи омӯзгорро мустаҳкам է суст қунад. Танҳо бо синтез кардани ин равишиҳо мо

метавонем ба фахмиши амиқи нуфузи педагогӣ ҳамчун падидаи бисёрchanба ноил шавем.

Зерfasли дуюми боби мазкур “**Моҳият, мазмун, соҳтори нуфуз ва инъикоси он дар адабиёти педагогӣ-психологӣ**” унвон дошта, бевосита ба таҳқиқ ва дақиқсозии мағҳумҳои калидии таҳқиқот равона гардидааст. Он заминаи методологӣ ва истилоҳии таҳқиқоти мазкурро фароҳам меорад.

Барои омӯзгор на танҳо нуфуз дода мешавад, балки он дар асоси дастовардҳои қасбӣ, сифатҳои шахсӣ ва қобилияти эҷоди муносибатҳо бо хонандагон ва ҳамкорон эҷод мешавад. Ҷанбаи муҳим он аст, ки ин салоҳият дар заминаи тағиироти фарҳангӣ ва иҷтимоӣ, ки ба раванди таълим таъсир мерасонанд, ташаккул мейбад. Масалан, дар шароити баланд шудани талабот ба сифати таълим ва рақамисозӣ, омӯзгорон бояд ба воқеиятҳои нав мутобиқ шаванд ва роҳҳои нигоҳ доштани нуфузи худро дар байнӣ хонандагоне, ки бештар ба технология такя мекунанд, пайдо кунанд.

Низоми талабот оид ба омӯзгор на танҳо сатҳи дониш, балки қобилияти эҷоди муносибатҳои эътимоднокро бо хонандагон, волидон ва ҳамкорони онҳо дар бар мегирад. Омӯзгорон, ки қобилияти фахмидан ва ба назар гирифтани хусусиятҳои инфиродии шогирдони худро доранд, барои ташаккули нуфузи мусбат имкониятҳои калон доранд. Ҳамин тавр, самаранокии қасбии онҳо бевосита ба муҳити иҷтимоӣ, ки онҳо дар он кор мекунанд ва мушкилоти таърихӣ, ки дар ҷараёни фаъолияти таълимӣ иваз мешаванд, алоқаманд аст.

Ҳамин тарик, нуфузи омӯзгор қисми ҷудонашавандай шахсияти қасбии ў мегардад ва фазои беназири ҳамкориро дар синф ва берун аз он ташаккул медиҳад. Фахмидани он муҳим аст, ки муносибатҳои нуфуз ҳамеша вобаста ба қаринаи тағирёбанда навсозӣ ва аз нав дида баромаданро талаб мекунанд, то барои раванди муосири таълим мувоғиқ ва пурмазмун боқӣ монанд.

Бояд ба назар гирифт, ки нуфузи иҷтимоӣ на танҳо тавассути дастовардҳои инфиродӣ, балки тавассути ҳамкорӣ бо атрофиён ташаккул мейбад. Фард дар натиҷаи қобилияти таъсир расонидан ба дигарон ва инчунин тавассути муносибатҳои мусбӣ дар муҳити иҷтимоӣ эътироф ва эҳтиром ба даст меорад. Масалан, дар педагогика нуфузи омӯзгор аксар вақт ба дониши қасбӣ, таҷриба ва қобилияти барқарор кардани муносибатҳои

боваринок бо хонандагон асос меёбад. Ин фазоero ба вучуд меорад, ки дар он дониш интиқол ва азхуд карда шавад.

Баръакс, нуфузи мушаххас метавонад дар асоси тахассус ё маҳорати беназир дар соҳаи муайян ба вучуд ояд. Чунин нуфуз тавассути ҷамъоварии ташхис ташаккул меёбад, ки дар доираи ҷомеаи қасбӣ эътироф ва қадр карда мешавад. Муҳим он аст, ки мақомоти мушаххас низ ба дастгирии иҷтимоӣ ниёз доранд: эътирофи ҳамкорон ва хонандагон дар ташаккул ва нигоҳдории он нақши қалидӣ дорад. Диалектикаи умумӣ ва инфириодӣ дар заминаи ҳокимијат муносибати байни дастовардҳои шахсӣ ва аҳаммияти иҷтимоиро таъкид мекунад. Аз ин рӯ, барои фаҳмиши амиқи тамоми ҷанбаҳои нуфуз, ҳам омилҳои иҷтимоӣ ва ҳам инфириодии зуҳуроти онҳоро баррасӣ кардан лозим аст.

Нуфуз дар чойи холӣ ба вучуд намеояд; он дар асоси дарк ва ҳамкорӣ ташаккул меёбад. Муҳити иҷтимоӣ, ки дар он шахс амал мекунад, дар ташаккули мақоми онҳо нақши қалидӣ дорад. Меъёрҳои гурӯҳӣ, арзишҳо ва инчунин заминаи таъриҳӣ ба тарзи дарки шахсият таъсир мерасонанд. Агар шахс хислатҳои мувоғиқи интизориҳои ҷомеаро нишон дидад, вай эҳтимолан дар назари дигарон нуфуз пайдо мекунад. Ғайр аз он, робитаи эмотсионалии байни шахси мансабдор ва кормандони ў таъсирро тақвият медиҳад. Эҳтимод ва эҳтиром, ки ба хислатҳои шахсӣ, аз қабили ростқавлӣ ва ҳамдардӣ асос ёфтааст, ба таҳқими мавқеи роҳбар мусоидат мекунад. Ин ба ў имкон медиҳад, ки на танҳо рафтторро идора кунад, балки андешаҳоро ташаккул дидад ва онҳоро устувортар кунад. Дар натиҷа, нуфуз на танҳо воситай таъсиррасонӣ, балки механизми самараноки ташкили ҳамкорӣ дар дохили гурӯҳ мегардад.

Бояд қайд кард, ки нуфуз метавонад муваққатӣ ё доимӣ бошад, ки аз қобилияти шахс барои мутобиқ шудан ба тағиирот дар муҳити иҷтимоӣ ва нигоҳ доштани аҳаммияти сифатҳои онҳо вобаста аст. Бе қӯшиши доимӣ барои нигоҳ доштан ва мустаҳкам кардани салоҳият, алахусус дар шароити ҷаҳони зудтагийрёбанда, он метавонад ҳалалдор шавад.,

Нуфуз бештар хусусияти на қасбӣ, балки хусусияти шахсиятӣ дорад. Аз ин рӯ, истилоҳи нуфузи омӯзгор мисли нуфузи духтур, нуфузи ҳуқуқшинос ва ҳоказо дуруст аст. Ҳамзамон, дар падидаи баррасишаванда умумият ва

махсусият таъкид мегардад. “Дониши омӯзгор муайянкунандаи сифати касбии омӯзгор аст. Омӯзгор байни шогирдону аҳолӣ ҳамчун устод, ёддиҳандаи дониш нуфуз дорад”¹

Аз байни шаклҳои гуногуни нуфуз, яъне ахлоқӣ, функционалӣ, расмӣ аз тарафи як қатор муҳаққиқон (И.П. Александров ва П.Н. Котелниоков – 1964, Н.М. Гелашвием – 1977, Ю.П. Степкин – 1976, А.А. Горбовский – 1986, Е.П. Илин – 1987 ва дигарон) нақши асосии нуфузи ахлоқӣ нишон дода шудааст. Ба ақидаи Ю.П. Степкин, нуфузи ахлоқ маркази нуфузи шахсиятро, бинобар он, ки ин шакли нуфуз бо низоми муносибатҳои идеологии чамъият, бо соҳти иҷтимоӣ ва сиёсии он асоснок мегардад, ташкил медиҳад.

Дар ҷараёни таҳлили гузаронидашуда соҳтори нуфузи омӯзгор эҷод шуд, ки дар он ҷузъҳое, ки ҳангоми муқаррар кардани муносибатҳои бештар барои арзёбӣ дар ҳамкории субъектӣ-субъектӣ ба назар гирифта мешаванд, ҷудо карда шудаанд.

Дар заминаи ин соҳтори нуфузи омӯзгор, ҷанбаи калидӣ ҷузъи эмотсионалӣ мебошад, ки ба барқарор кардани муносибатҳои эътимодбахши байни омӯзгор ва хонанада мусоидат мекунад. Эҳсосот дар дарки субъективии нуфуз нақши муҳим мебозанд, зоро заминаи мусбати эмотсионалӣ муҳитеро ба вучуд меорад, ки дар он хонандагон ҳудро бароҳат ҳис мекунанд ва барои кушодани муколама омодаанд. Бояд ба назар гирифт, ки эътимод на танҳо тавассути ҳамкории шифоҳӣ, балки тавассути воситаҳои ғайризабонӣ, аз қабили оҳангӣ овоз, ифодаи ҷеҳра ва имову ишора ташаккул меёбад.

¹ Лутфуллоев М., Абдураҳимов Қ.С. Муқаддимаи ихтисоси омӯзгорӣ. - Душанбе: «Ирфон», 2015. - 225 саҳ.

Гайр аз он, салохияти академии омӯзгор низ ҷузъи муҳим аст. Хонанда бояд дар омӯзгари худ коршиносеро бинад, ки дар соҳаи худ дониши амиқ дорад. Ин таъсири амсилаи нақшро ба вучуд меорад, ки дар навбати худ сатҳи эҳтиром ва омодагии дарки донишро баланд мебардорад. Аммо, қобилияти омӯзгор барои мутобиқ кардани муносибати худ ба ҳар як хонанда бо назардошти қобилият ва манфиатҳои инфиродӣ низ муҳим аст.

Дар раванди муносибатҳо қобилияти омӯзгор барои худбаҳодиҳӣ низ нақши муҳим мебозад. Худбаҳодиҳии амалҳо ва усулҳои онҳо ба омӯзгор имкон медиҳад, ки қобилиятҳои шахсиятӣ ва қасбири инкишоф диҳад, ки ин бешубҳа аз ҷониби хонандагон ҳамчун нишонаи эътиимод ва ошкорбаёнӣ қабул карда мешавад. Ҳамин тарик, ҳамкории ҳамаҷонибаи ин ҷузъҳо муносибатҳои устувор ва самаранокро ба вучуд меорад, ки ба муҳити бомуваффақияти таълимӣ мусоидат мекунанд.

Зерфасли сеюми боби якум “**Эҷоди принсип ва меъёрҳои ташаккули нуфузи омӯзгор**” унвон дошта, ба масъалаи барои кори таҳқиқоти муҳим – асоснокнамойии принсипҳо ва меъёрҳои таҳқиқотӣ марбут аст.

Дар таҳқиқоти мазкур дар асоси дарки назариявии таҳлили шумораи зиёди маъхазҳои адабӣ, ба проблемаҳои мавриди таваҷҷуҳ, вобаста ба мушкилоти марзӣ, инчунин дар асоси натиҷаҳои мушоҳида, пурсиш (даҳонӣ ва ҳаттӣ) кӯшиш ба ҳарҷ дода мешавад, то намунаҳое ба даст оварда шаванд, ки муносибатҳои бонуфуз дар фаъолияти омӯзгор эҷод гарداد.

Барои омӯзгор хеле муҳим аст, ки барои баҳодиҳии фаъолияти худ баҳодиҳии муваффақиятнок дошта бошад ва худи ў низ бояд дар баҳодиҳии сифатҳои қасбии ў, пеш аз ҳама, дар бораи шахси муваффақ таассурот баҳшад. Омӯзгор худро тавассути шогирдонаш тасдиқ мекунад. Муваффақиятҳое, ки хонандагон таҳти роҳбарии ў ё дар фаъолияти муштарак ба даст овардаанд, ба мо имкон медиҳад, ки ба фаъолияти омӯзгор ҳамчун маҳорати баланди қасбӣ баҳо диҳем. Яъне, омӯзгор маҳорати худро дар байни шогирдонаш муайян мекунад. Бо ин ё он роҳ, барои ҳар як омӯзгор муҳим аст, ки шогирдонаш эътироф шаванд.

Масъалаи сифатҳои шахсии омӯзгор дар роҳбарӣ ба колективи хонандагон дар як қатор таҳқиқотҳо мавриди таҳлилу баррасӣ қарор мегирад (С.Х. Ақбиев, М.Р. Битянова, А.Б. Воробьев, И.Г. Дубов, Ф.Н. Гоноболин,

М.Ю. Кондратьев, Р.Л. Кричевский, Н.Д. Левитов, А.С. Макаренко, А.Б. Мудрик, Е.И. Рогов, В.А. Сластенин ва ғ.).

Таҳқиқотҳои гузаронидашуда дар самти ташаккули омӯзгори идеалӣ нишон доданд, ки чанбаи муҳимми ташаккули салоҳияти омӯзгор қобилияти дарк кардан ва ба назар гирифтани хусусиятҳои инфиродии хонандагон мебошад. Ин аз омӯзгор на танҳо дониши касбӣ, балки фаҳмиши эҳсосиро низ талаб мекунад. Кушода будан ба муколама ва омодагӣ ба фаҳмидани ниёзҳои ҳар як кӯдак фазои эътимодро ба вучуд меорад, ки дар он хонандагон худро муҳофизат ва эҳтиром ҳис мекунанд. Ҳамин тариқ, омӯзгоре, ки сатҳи баланди ҳамдардӣ дорад, метавонад ба тарбиятгирандагони худ таъсири амиқтар расонад.

Инчунин, байни арзишҳои шахсии омӯзгор ва фаъолияти педагогии ӯ робитаи назаррас вучуд дорад. Омӯзгоре, ки дониш, фарҳанг ва гуногунии афкорро самимона эҳтиром мекунад, ҳамон арзишҳоро ба шогирдонаш мерасонад. Тарбияи эҳтироми хонандагон ба гуногунрангӣ, таҳаммулпазирӣ ва ҳоҳиши дониш на танҳо як қисми раванди таълим, балки ҳаёти шахсии худи омӯзгор мебошад. Симои ахлоқии ӯ барои муносибатҳои бонуфуз заминаи устувор ташкил медиҳад.

Ниҳоят, нақши рушди касбири набояд фаромӯш кард. Омӯзгоре, ки барои такмил додани дониш ва малакаи худ фаъолона саъӣ мекунад, ба шогирдонаш аҳаммияти омӯзиш ва такмили худро нишон медиҳад. Ин на танҳо хонандагонро рӯҳбаланд мекунад, балки эътимоди омӯзгорро тақвият медиҳад ва ӯро намунаи ибрат мегардонад.

Принципҳои ташаккули нуфузи омӯзгор таҳия карда шудаанд, ки робитаҳои сабабӣ ва оқибатии раванди муқаррар кардани иқтидори омӯзгорро инъикос мекунанд. Ташаккули нуфузи омӯзгор ба як раванди гуногунҷабҳа ва ҳамаҷониба табдил меёбад, ки муносибати мулоҳизакорона ба ҳар яке аз принципҳои зикршударо талаб мекунад. Ҳар яки онҳо на танҳо бо ҳам алоқаманданд, балки аз шароити мушаххаси муҳити таълимие, ки омӯзгор дар он фаъолият мекунад, вобаста аст.

Масалан, принципи муваффақият дар фаъолияти муштарак бидуни назардошли ниёзҳо ва ҳавасмандии хонандагон амалӣ карда намешавад, ки ин дар навбати худ ба принципи баҳисобгирии тамоюлҳои арзиш дахл дорад.

Чанбаи муҳим инчунин принсиби салоҳият аст, ки аз он шаҳодат медиҳад, ки омӯзгор бояд малакаҳои қасбии худро пайваста инкишоф дихад ва донишро мувофиқи талаботи муосири раванди таълим нав қунад. Бе ин омил, нуфуз дар сатҳи эътирофи расмӣ боқӣ мемонанд ва ба таъсири амиқ ба хонандагон мусоидат намекунанд.

Принсиби мавқеи шахсии фаъоли омӯзгор низ муҳим аст, ки аз омӯзгор талаб мекунад, ки ба раванди таълим фаъолона ҷалб карда шавад ва намунаи масъулияти шахсӣ ва ҳоҳиши рушди худиро нишон дихад. Дар ниҳояти кор, ташаккули салоҳияти омӯзгор на танҳо аз дониши ў, балки аз ҷанбаи равонӣ низ вобаста аст, ки дар он салоҳияти ахлоқӣ дар ҳалли низоъҳо ва ташаккули фазои солим дар синф қалидӣ мегардад.

Соҳтори салоҳияти омӯзгор бисёрҷанба аст ва якчанд ҷузъҳои қалидиро дар бар мегирад. Ҷузъи қасбӣ дониш ва малакаҳоеро дар бар мегирад, ки омӯзгор дар ҷараёни таълим ва фаъолияти амалӣ ба даст меорад. Сатҳи баланди қасбият дар байнҳои хонандагон эҳтиром ва эътимодро ба вучуд меорад ва фазоеро фароҳам меорад, ки ба омӯзиши муассир мусоидат мекунад.

Ҷузъи шахсӣ бо сифатҳои шахсии омӯзгор, аз қабили ҳамдардӣ, таҳаммулпазирӣ ва қобилияти ботинӣ алоқаманд аст. Омӯзгори дорои шахсияти қавӣ метавонад хонандагонро илҳом бахшад ва барои онҳо намунаи орзуҳои онҳо гардад. Ин равиш ба ташаккули иқлими мусбати синф мусоидат мекунад ва ҳамдигарфаҳмиро тақвият медиҳад.

Ҷузъи иҷтимоӣ ҳамкории омӯзгорро бо волидон, ҳамкорон ва дар маҷмӯъ ҷомеа дар бар мегирад. Иштироки омӯзгор дар лоиҳаҳои иҷтимоӣ ва ҳамкории фаъол бо волидон имкон медиҳад, ки нуфузи ў на танҳо дар синф, балки берун аз он низ мустаҳкам карда шавад. Ин дастгирии умумии раванди таълимро ба вучуд меорад.

Ҷузъи нақшофарӣ симоҳои гуногуни омӯзгорро инъикос мекунад: мураббӣ, ташкилқунанда, ҳавасмандқунанда. Ичрои бомуваффақияти ин нақшҳо ба омӯзгор имкон медиҳад, ки бо хонандагон муносибатҳои пурсамар барқарор қунад ва ҳоҳиши онҳоро барои омӯхтан ва рушд таъмин қунад.

Боби дуюми диссертатсия – “**Таҳқиқоти таҷрибавӣ-озмоиши омил ва шароитҳои педагогии ташаккули нуфузи омӯзгор дар муҳити муосири муассисаи таҳсилоти миёнаи умумӣ**” хусусияти амалӣ дошта, дар он натиҷаҳои таҳқиқоти озмоиши масъалаи мавриди назар таҳлилу баррасӣ мегарданд.

Дар зерфасли аввали боби мазкур “**Чанбаҳои асосии ташаккули нуфузи омӯзгор дар муҳити муосири муассисаи таҳсилоти миёнаи умумӣ**” омилҳои асосии таъсиррасон ба нуфузи омӯзгор ба таври назариявӣ ва амалӣ таҳқиқ мегарданд.

Дар натиҷаи таҳлили амиқи назариявии адабиёт дар соҳаи психология, педагогика, фалсафа ва сотсиология, инчунин дар асоси таҳқиқоти эмпирикии гузаронидашуда, шароити иҷтимоию фарҳангӣ ва психологӣ-педагогӣ ошкор карда шуд, ки ба ташаккули нуфузи омӯзгор мусоидат меқунад.

Ташаккули нуфузи педагогӣ раванди динамикӣ мебошад, ки онро тавассути ҷорӣ намудани маҷмӯи муайяни омилҳои психологӣ-педагогӣ роҳнамоӣ ва муносиб кардан мумкин аст. Ин омилҳо, ба монанди ҷашмони нозуки рассом, қодиранд сифатҳои беҳтарини ҳамкории омӯзгор ва хонандаро муайян ва таъкид кунанд ва барои эътиимод ва эҳтиром шароит фароҳам оранд.

Бояд қайд кард, ки ҳар як унсури ин маҷмаа, ки дастгирии эҳсосӣ, салоҳияти қасбӣ ва фаъолияти иҷтимоиро дар бар мегирад, на танҳо симои педагогӣ, балки робитаи амиқеро, ки ба омӯзиш ва рушд мусоидат меқунад, ташаккул медиҳад. Ҳамин тариқ, санъати идоракуни салоҳияти омӯзгор ҷузъи қалидии амалияи бомуваффақияти таълимӣ мегардад, ки дарҳоро ба ҳамкории воқеӣ меқушояд ва афзоиши ҳам омӯзгорон ва ҳам шогирдони онҳоро илҳом мебахшад.

Дастгирии эмотсионалӣ дар ташаккули нуфузи педагогӣ нақши марказӣ дорад. Омӯзгоре, ки ба ҳолати эмотсионалии шогирдонаш диққат ва ғамхорӣ зоҳир меқунад, фазои амният ва тасаллӣ фароҳам меорад, ки ба ошкорбаёнӣ ва самимият мусоидат меқунад. Дар чунин шароити атроф, хонандагон на танҳо бо омодагӣ таҷрибаи худро мубодила меқунанд, балки кӯшиш меқунанд, ки бо дастгирии мураббии бонуфуз муваффақ шаванд.

Салоҳияти касбии омӯзгор низ ҷанбаи муҳимми салоҳияти ў мебошад. Дониш, малака ва маҳоратҳое, ки омӯзгор нишон медиҳад, эътимод ва эҳтироми хонандагонро ба вуҷуд меорад. Омӯзгоре, ки дониши худро пайваста такмил медиҳад ва дар таълим усулҳои инноватсиониро истифода мебарад, намунаи ибрат шуда, хонандагонро ба рушди худ ва хоҳиши дониши нав илҳом мебахшад.

Фаъолияти иҷтимоии омӯзгор, аз ҷумла иштироки ў дар ҳаёти мактабӣ ва ташаббусҳои ҷамъиятӣ, нуғузи ўро на танҳо дар назди хонандагон, балки дар назди ҷомеаи волидон низ тақвият медиҳад. Омӯзгоре, ки дар ҳаёти мактаб ва ҷомеа иштирок мекунад, шаҳсияти пурмазмун мегардад ва ба ин васила симои мусбати муассисаи таълимиро ташаккул медиҳад ва ҷомеаро дар асоси эҳтиром ва дастгирии тарафайн эҷод мекунад.

Тавре, ки таҳқиқот нишон дод, барои ноил шудан ба ин ҳадафҳо, омӯзгор бояд малакаҳои касбӣ ва хислатҳои шаҳсии худро пайваста такмил дихад. Ҳамдардӣ, сабр ва гӯш кардан хислатҳои калидӣ мебошанд, ки ба омӯзгор дар барқарор кардани муносибатҳои эътимод бо хонандагон кӯмак мекунанд. На танҳо интиқоли дониш муҳим аст, балки омода будан ба андешаҳо ва таҷрибаҳои ҳар як хонанда, ки ба муҳити бехатар ва самараноки таълими мусоидат мекунад, муҳим аст.

Ғайр аз он, усулҳои инноватсионии таълим бояд фаъолона ҷорӣ карда шаванд, ки ба таваҷҷӯ(ӯ)ҳи хонандагон ба раванди таълим мусоидат мекунанд. Истифодай технологияҳои мусир, омӯзиши тарроҳӣ ва кори гурӯҳӣ метавонад ҳавасмандӣ ва ҷалби хонандагонро ба таври назаррас афзоиш дихад. Ин на танҳо дарсхоро динамикӣ мегардонад, балки ба ҳар як хонанда имкон медиҳад, ки аҳаммият ва саҳми худро дар фаъолияти умумии гурӯҳ эҳсос кунад.

Ниҳоят, арзёбии муваффақияти хонандагон бояд системавӣ ва шаффофф бошад. Барои омӯзгор на танҳо муайян кардани дастовардҳо, балки таҳлили ҳатогиҳо бо пешниҳоди фикру мулоҳизаҳои созанд мухим аст. Ҳамин тарик, раванди таълим мутавозинтар ва одilonатар шуда, ба рушди худшиносӣ ва мустақилияти хонандагон мусоидат мекунад.

Ҳама мулоҳизаҳои дар боло зикршуда ба самаранокии ташаккули муносибатҳои бонуфуз бо хонандагони гурӯҳҳои синну соли гуногун таъсири

назаррас мерасонанд, агар омӯзгор: аҳаммияти нақши худро ҳамчун устод ва намунаи ибрат дарк кунад.

Фаҳмидани он муҳим аст, ки нуфуз на танҳо тавассути дониш, балки тавассути намунаи шахсӣ, ки омӯзгор дар ҳаёти ҳаррӯза нишон медиҳад, ташаккул меёбад. Қобилияти муюшират бо хонандагон бо забони онҳо, ба назар гирифтани манфиатҳо ва ҳоҳишҳои онҳо фазои эътимод ва эҳтиромро фароҳам меорад. Ғайр аз он, ҷанбаи калидӣ омодагии омӯзгор барои муколамаи ошкоро бо қӯдакон мебошад.

Хонандагон бо эҳсоси таваҷҷу(ӯ)х ва дастгирӣ оромтар мешаванд ва ба омӯзиш кушода мешаванд. Муҳим аст, ки шарикӣ барқарор карда шавад, ки дар он фикри ҳар як хонанда шунида ва ба назар гирифта шавад.

Ниҳоят, кор бо хонандагони гурӯҳҳои гуногуни синну сол тағйирпазирӣ ва мутобиқшавӣ дар равишҳоро талаб мекунад. Омӯзгор бояд мувозинати байнӣ талаботҳои қатъӣ ва озодии баёнро тавассути мутобиқ кардани услуби таълим вобаста ба ҳусусиятҳои синну сол ва ниёзҳои синфи мушахҳас пайдо кунад. Ин неруи нуфузро тақвият медиҳад ва ба муҳити мусбати таълими мусоидат мекунад.

Таҳқиқи омодагии имконпазири 50 нафар омӯзгори синфҳои ибтидой аз муассисаҳои гуногуни таҳсилоти умумӣ: 20 нафар бо собиқаи то 5 сола, 17 нафар бо собиқаи то 10 сола ва 13 нафар бо собиқаи зиёда аз 10 сола ба бемориҳои асад, ки тавассути тести иборат аз 15 савол гузаронида шуд, ки ба онҳо интихоби ҷавобе, ки рафторро беҳтар инъикос мекунад, тамоюлҳои ташвишоварро (зиёда аз 90% омӯзгорон дар ҳолати пеш аз изтироб ва танҳо 6% дар ҳолати мутавозин ё ором) ошкор кард. Махсусан ташвишовар аст, ки дар байнӣ омӯзгорони камтаҷриба, камтар аз 5 сол, сатҳи стресс маҳсусан баланд буд.

Ин метавонад аз омӯзиши нокифоя ва дастгирии муассисаҳои таълими шаҳодат дихад. Дар шароити фишори доимӣ, ки бо маъсулияти баланд барои таълими қӯдакон ва татбиқи стандартҳои нави таълими алоқаманд аст, омӯзгорон бо талабот ва интизориҳои афзоянда рӯ ба рӯ мешаванд. Ҷанбаи муҳимми ин тадқиқот муайян кардани сабабҳои чунин сатҳи баланди изтироб буд. Бисёре аз иштирокчиён набудани системаи дастгирии равонӣ ва зарурати омӯзиши идоракуни стрессро қайд карданд. Ғайр аз он, саволҳо ба миён меоянд, ки чӣ гуна мактаб метавонад барои кори омӯзгорон фазои мусоидтар фароҳам оварад ва сатҳи шиддати асадро паст кунад.

Натицаҳо зарурати татбиқи барномаҳои қӯмаки равонӣ ва такмили ихтисосро таъкид мекунанд. Ин на танҳо сифати таълимро беҳтар мекунад, балки солимии равонии омӯзгоронро низ нигоҳ медорад, ки дар ниҳоят ба хонандагон таъсири мусбат мерасонад. Вақти он расидааст, ки дар бораи он фикр кунем, ки ғамхорӣ дар бораи онҳое, ки насли ояндаро ташаккул медиҳанд, то чӣ андоза муҳим аст.

Барои таъмини пуррагии маълумоти пешниҳодшуда, тадқиқоте гузаронида шуд, ки ба дараҷаи нишон додани ҳисси гунаҳкорӣ, хафагӣ, ҳашм, нобоварӣ ва эҳсосоти манфӣ, инчунин шаклҳои гуногуни таҳқир: шифоҳӣ, ғайримустақим ва ҷисмонӣ бахшида шудааст. Саволномаи маҳсуси пурсишӣ, ки вокунишҳои гуногунро тасвир мекунад, истифода шудааст. Дар доираи тадқиқот 84 омӯзгори синфҳои ибтидой иштирок карданд.

Натицаҳо нишон доданд, ки аксуламалҳои маъмултарин дар гурӯҳҳои омӯхташуда гуноҳ (73% ва 69%), хафагӣ (52% ва 64%) ва инчунин намудҳои гуногуни фишороварӣ - шифоҳӣ, ғайримустақим ва ҷисмонӣ (55% ва 60%, 56% ва 59%, 51% ва 56%) мебошанд. Асадоният дар сатҳи 53% ва 55% ба қайд гирифта шудааст, дар ҳоле ки шубҳаҳо камтар (33% ва 47%) зоҳир мешуданд, аммо бо фарқияти назаррас. Бояд қайд кард, ки нишондиҳандаҳо дар байни омӯзгорони таҷрибаомӯз ба ҳам монанданд. Мушоҳидаҳои омӯзгорони синфҳои ибтидой нишон доданд, ки бисёре аз онҳо нисбат ба хонандагони ҳуд саҳтирий, дағалӣ ва бепарвой нишон медиҳанд.

Таҳқиқот инчунин омилҳоеро, ки ба зухури эҳсосоти манфӣ дар омӯзгорон таъсир мерасонанд, баррасӣ кард. Таваҷҷӯ(ӯ)ҳ ба ҳамкорӣ бо хонандагон, ҳамкорон ва волидон равона карда шудааст. Маълум шуд, ки ҳолатҳои изтироб, ки бо набудани вақт барои омодагӣ ва талаботи баланд ба натицаҳои таълимӣ алоқаманданд, ба рушди ҳисси гунаҳкорӣ ва таҷовуз мусоидат мекунанд. Гузашта аз ин, бисёре аз омӯзгорон дар бораи набудани дастгирии маъмурият гузориш доданд, ки вазъи эмотсионалии онҳоро бадтар мекунад. Илова бар ин, таъсири собиқаи қасбии омӯзгорон ба вокунишҳои эҳсосии онҳо таҳлил карда шуд. Маълум шуд, ки омӯзгорони камтаҷриба бештар норозигӣ ва дудилагӣ доранд, дар ҳоле ки омӯзгорони ботаҷриба бештар ҳашмгин мешаванд, гарчанде ки мавқеи устувори эмотсионалӣ доранд. Ин нишон медиҳад, ки бо гузашти солҳо дар омӯзгорон услуби муайяни ҳамкорӣ бо мушкилот ташаккул меёбад.

Мо инчунин муайян кардем, ки дар байни омӯзгорон нофаҳмиҳо дар бораи аҳаммияти эҳсосоти худ ва таъсири онҳо ба раванди таълим вучуд доранд. Набудани саводнокии эмотсионалӣ боиси он мегардад, ки бисёре аз омӯзгорон наметавонанд бо таҷрибаҳои манғӣ ба таври созанд мубориза баранд, ки ин дар навбати худ ба фазои синф ва муносибат бо хонандагон таъсир мерасонад.

Зерфасли дуюми боби мазкур – “**Омил ва шароитҳои педагогии ташаккули нуфузи омӯзгор дар муассисаи таҳсилоти миёнаи умумӣ**” ба таҳқиқи назариявӣ ва озмоиши шароитҳои омилҳои ташаккули нуфузи омӯзгор дар муассисаи таҳсилоти миёнаи умумӣ бахшида шудааст.

Бояд қайд намуд, ки ҷузъҳои омили субъективии нуфузи омӯзгор метавонанд то андозае ба таври стихиявӣ ташаккул ёфта, шавқу рағбати хонандаро ба фанҳо ва мавзӯъҳои муайян инъикос кунанд, аммо ин равандро низ ҳусусияти бештар идорашаванд додан мумкин аст. Дар мавриди ҷузъи қасбӣ, раванди ташаккули он асосан дар дохили як муассисаи таълимии маҳсус оғоз меёбад. Аммо, муваффақияти азхудкуни асосҳои қасбии маҳорат бештар аз самти шаҳсият, манфиатҳо ва ниёзҳои ў муайян карда мешавад.

Эҷодиёти омӯзгоронро метавон шарти асосии ташаккули нуфузи қасбии онҳо арзёбӣ кард.

Барои ҳавасмангардонии фаъолияти эҷодии хонандагон инчунин бояд усулҳои лоиҳакашӣ ва мубоҳисаҳои гурӯҳӣ ҷорӣ карда шаванд. Ин равишиҳо на танҳо ба рушди тафаккури интиқодӣ, балки ба ташаккули рӯҳияи гурӯҳӣ низ мусоидат мекунанд. Хонандагон дар гурӯҳ кор кардан, мубодилаи ғояҳо ва пайдо кардани созишҳоро меомӯзанд, ки ин як ҷанбаи муҳимми рушди иҷтимоии онҳост.

Муҳим он аст, ки омӯзгорон на танҳо ҳамчун мураббиён, балки ҳамчун ҳамоҳангоз низ амал намуда, барои мубодилаи озоди афкор ва ғояҳо шароит фароҳам оранд. Ғайр аз он, ба лоиҳаҳои инфиродӣ ва колективӣ, ки манфиатҳо ва ниёзҳои хонандагонро инъикос мекунанд, дикқат додан лозим аст. Ин равиши имкон медиҳад, ки қувваҳои онҳо ошкор карда шаванд ва ба фахмиши амиқи мавзӯъҳои омӯхташуда мусоидат кунанд. Инчунин бояд ба

назар гирифт, ки гуногуни форматҳо ва усулҳои таълим ба ҳар як хонанда имкон медиҳад, ки роҳи мувофиқи ифодаи худро барои худ пайдо кунад.

Фикру мулоҳизаҳои мунтазам ва дастгирии омӯзгорон заруранд, ки ба эҷоди фазои эътимод мусоидат мекунанд. Муҳити мусбате, ки дар он ҳатогиҳо ҳамчун имконияти рушд қабул карда мешаванд, метавонад сатҳи фаъолияти эҷодӣ ва эътимоди хонандагонро ба таври назаррас афзоиш дихад. Ҳамин тариқ, хонандагон дар чунин шароит кор мекунанд, на танҳо эҷодкортар мешаванд, балки дар фаъолияти минбаъдаи таълимиӣ ва қасбӣ муваффақтар мешаванд.

Бо мақсади санҷидани самараи шароитҳои пешниҳодшуда дараҷаи фаъолияти эҷодии омӯзгорон санҷида шуд. Эҷодкорӣ ҳамчун шарти зарурии ташаккули ҷузъи қасбии нуғузи омӯзгор ба ҳисоб мерафт. Маълумоти бадастомада самаранокии онҳоро нишон медиҳад. Пеш аз озмоиш 2-3 % фоизи омӯзгорон дар рафти лексияҳо фаъолияти баланди эҷодӣ ва 4-5 % фоизи онҳо дараҷаи миёнаи эҷодӣ нишон медоданд. Фасли дуюм, ки марҳилаи мобайнӣ аст, тамоюли баланд шудани фаъолияти эҷодии кори омӯзгоронро дар машғулиятҳои лексионӣ 9 % - фаъолияти баланд ва 14% - дараҷаи миёнаи фаъолиятро нишон доданд. Дар ҷамъбасти курс 21% дар баррасии масъалҳои назариявии педагогикаи умумӣ фаъолияти баланди эҷодӣ нишон дода, дараҷаи миёна 24%-ро ташкил дод. Ҳамин тариқ, шароитҳои фароҳам овардашударо метавон ҳамчун ҳавасмандгардонии рушди қобилиятҳои эҷодӣ ва азхудкунии донишҳои қасбии омӯзгор арзёбӣ кард.

Мавҷудияти шароитҳои мусоиди педагогӣ дар ташаккули нуғузи омӯзгор (қобилиятҳои ҷолиби ў) хеле муассир аст. Омӯзгор андозаи таассуроти худро дар шогирдонаш дарк мекунад.

Шароитҳои педагогӣ дар фаъолияти амалӣ шартӣ набуда, воқеӣ мебошанд, ки дар бораи имкони гузаронидани муколамаи омӯзгори бонуғуз байни фарҳангҳо, дар бораи устувории эмотсионалии ў, иттилои аввалин барои тафаккур дар бораи устувории қасбӣ маълумоти дуруст медиҳад.

Ҳамин тавр, дар ҷараёни таҳқиқоти озмоишӣ тамоми асосҳои субъективии нуғуз ва салоҳияти омӯзгор таҷдиду тасҳех ва аз нав дар сатҳи сифатан баландтари қасбӣ ташаккул меёбанд.

Дар зерфасли сеюми боби дуюм “**Таҳқиқоти таҷрибавӣ-озмоиши омил ва шароитҳои педагогии ташаккули нуфузи омӯзгор ва арзёбии натиҷаҳои он**” омил ва шароитҳои педагогии ташаккули нуфузи омӯзгор дар раванди озмоиши педагогӣ арзёбӣ ва натиҷагирӣ карда шуданд.

Дар натиҷаи таҳқиқоти назариявӣ ва озмоиши робита ва вобастагии сабабу натиҷа муқаррар гардида, дар шакли омилҳои пешбаранда инъикос ёфтанд, ки дар стратегияи ташаккул ва рушди нуфузи омӯзгор дар марҳилаи имрӯза ҳамчун дастуралӣ хизмат мекунанд:

- омили самти гуманистии таҳсилоти педагогӣ, ки вобастагии ташаккул ва рушди нуфузи омӯзгор ва он неруи омӯзгор ва дараҷаи тамаркузи раванди таълим ба рушди шахсият нигаронидашударо ошкор месозад. Он ба зарурати аз нав дида баромадани низоми мавҷудаи таълими омӯзгорон бо дарназардошти чунин принсипҳо, ба монанди рушди субъективӣ ва ҳудидоракуни шахсият, афзалияти омӯзиши фаннӣ-муҳтавоӣ нисбат ба таълими иттилоотӣ, фардикунонии ҳамкории педагогӣ, ягонагии низом ва муносибати шахсӣ-фаъолиятӣ тақозо дорад;

- омили ҳудшиносии эҷодӣ, ки вобастагии ташаккули нуфузи омӯзгорро аз дараҷаи рушди озоди қасбии шахс, ифшои иқтидори онро дар фаъолияти педагогӣ инъикос менамояд, дар чунин принсипҳо, аз қабили фардикунонӣ ва фарқиятгузорӣ, ягонагии умумӣ ва тағйирёбандагӣ, объективӣ ва субъективӣ, идоракуни равандҳои рефлексивии рушди умумӣ ва қасбӣ, ҷалби ҳонандагон ба фаъолияти эҷодии таҳқиқотӣ;

- омили пайвастагии идеал ва воқеяят дар салоҳияти омӯзгор, ки барои бомуваффақият ҳал кардани зиддиятҳои пайдошаванда имкон медиҳад.

Дар марҳилаи муқаддамотии таҳқиқот 220 нафар ҳонандагон ва 250 нафар омӯзгорон фаро гирифта шуданд. Дар асоси маълумоти таҳқиқоти пешакӣ ҷузъи сифатҳои шахсӣ тартиб дода шуд, ки баъдтар барои таҳқиқи арзиши нуфузи омӯзгор асос гузоштанд. Ҷузъи сифатҳои шахсӣ 51 хислатҳои шахсиро дар бар мегирад, ки дар марҳилаи муқарраркундандаи таҳқиқот басомади баландтаринро гирифтанд. Илова бар ин, дар марҳилаи муқарраркундандаи таҳқиқот сифатҳои мусбат ва манғӣ муайян карда шуданд.

Ин ҷанбаҳо барои фароҳам овардани муҳити дастигирӣ таълимӣ, ки ҳонандагон метавонанд фикру ҳиссёти ҳудро озодона баён кунанд, муайян карда

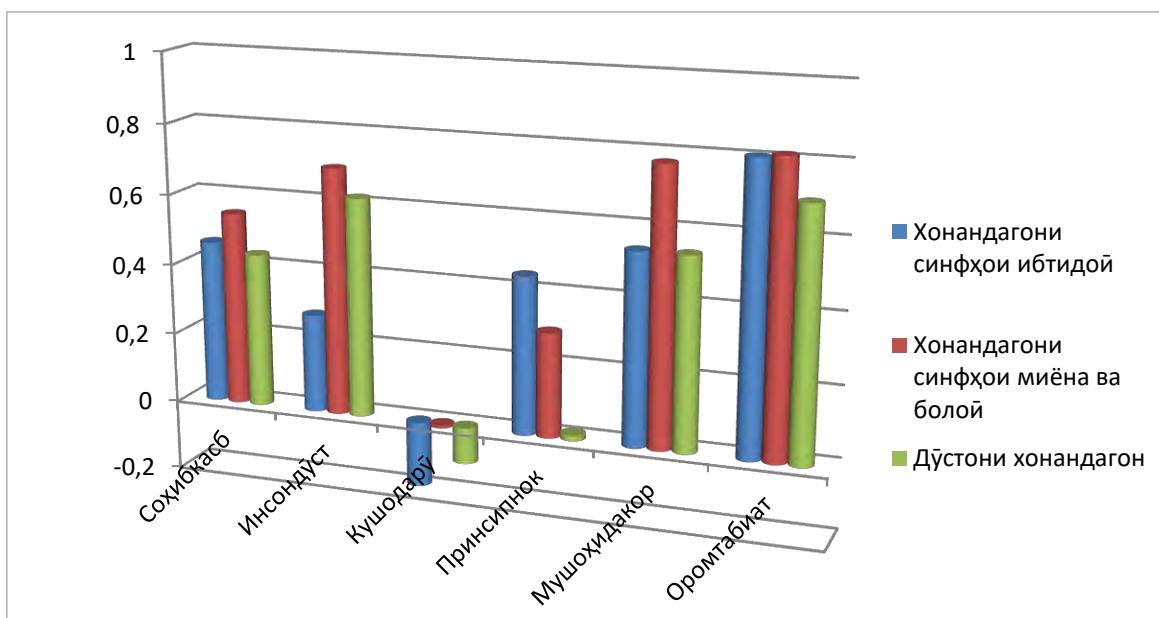
шуданд. Таҳлили гузаронидашуда нишон дод, ки омӯзгорони дорои арзишҳои баланди ин хусусиятҳо дар таълим ва нигоҳ доштани таваҷҷуҳи хонандагон самаранокии бештар нишон доданд.

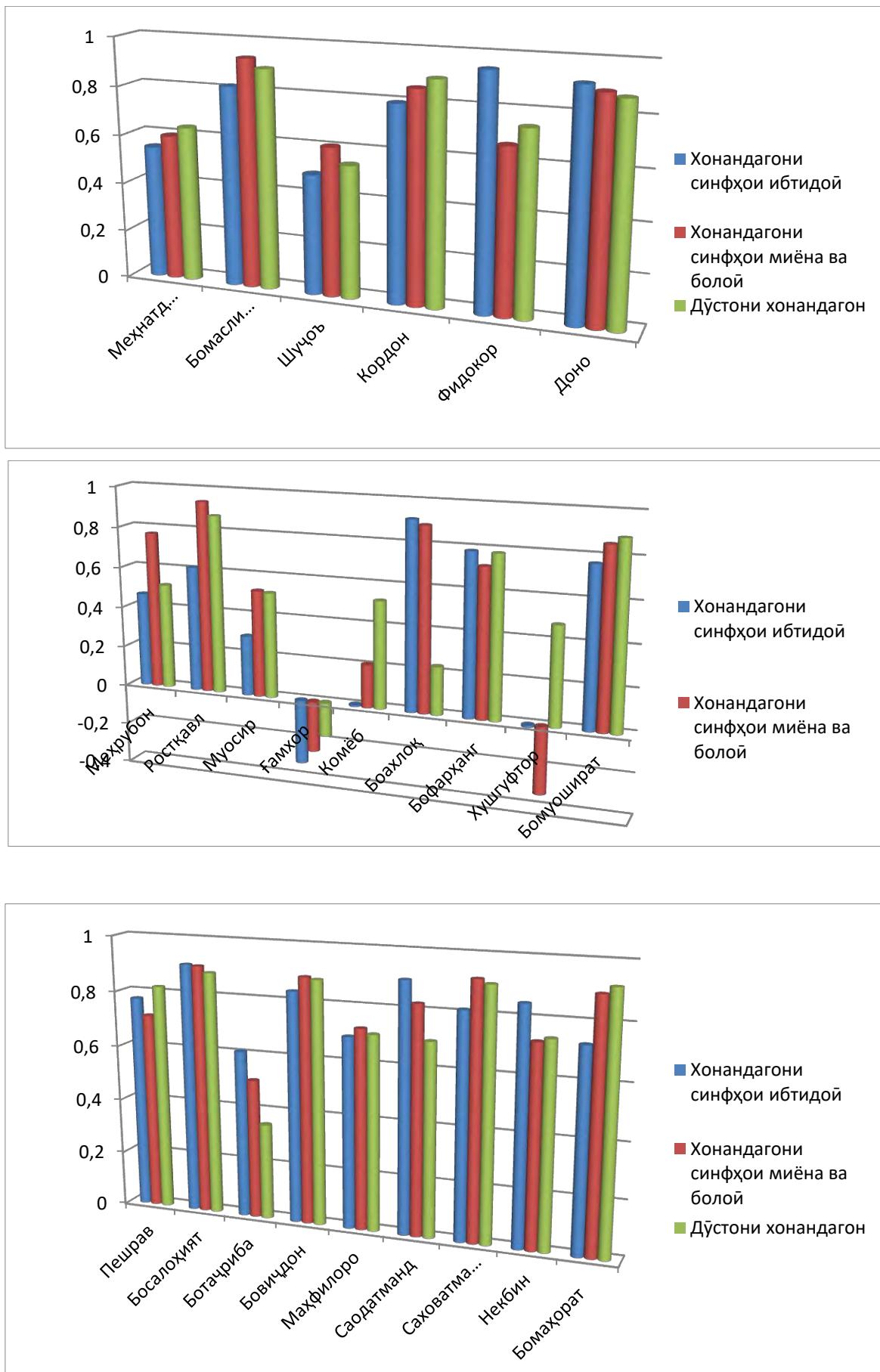
Марҳилаи навбатии тадқиқот омӯзиши муфассали таъсири хусусиятҳои шахсии омӯзгорон ба муваффакият ва ҳавасмандии хонандагон буд. Як қатор саволномаҳо ва мусоҳибаҳо гузаронида шуданд, ки дар онҳо ҳам хонандагон ва ҳам омӯзгорон иштирок карданд. Натиҷаҳои ин марҳила имкон доданд, ки таносуби байни сатҳи салоҳияти иҷтимоии омӯзгорон ва натиҷаҳои фаъолияти онҳо дар синф ошкор карда шавад.

Ҳамин тарик, маълумоти бадастомада барои таҳияи барномаи такмили ихтисоси омӯзгорон, ки ба рушди сифатҳои шахсӣ нигаронида шудааст, асос гардид. Ин дар навбати худ муассисаҳои таълимиро ба ташкили системаи самараноки тайёර кардани мутахассисони оянда равона кард, ки на танҳо малакаҳои касбӣ, балки ҷанбаҳои шахсии ҳамкорӣ низ ба назар гирифта шаванд.

Натиҷаҳо аз рӯи ҷадвали панҷхона баҳогузорӣ карда шуданд: 5 - “ҳа”; 4 - бештар “ҳа” назар ба “не”; 3 - ман намедонам; 2 - бештар “не”, назар ба “ҳа”; 1 - “не”. Таҳкиқот се категорияро фаро гирифт: 97 нафар омӯзгорони МТМУ шаҳри Бохтар ва 167 нафар омӯзгорони МТМУ ноҳияи Кӯшониён ҷалб шуданд.

Натиҷаҳои озмоиши ҷузъи якум бо хонандагони синфҳои ибтидой, синфҳои миёна ва дӯстони хонандагон дар диаграммаҳои зерин инъикос ёфтаанд.



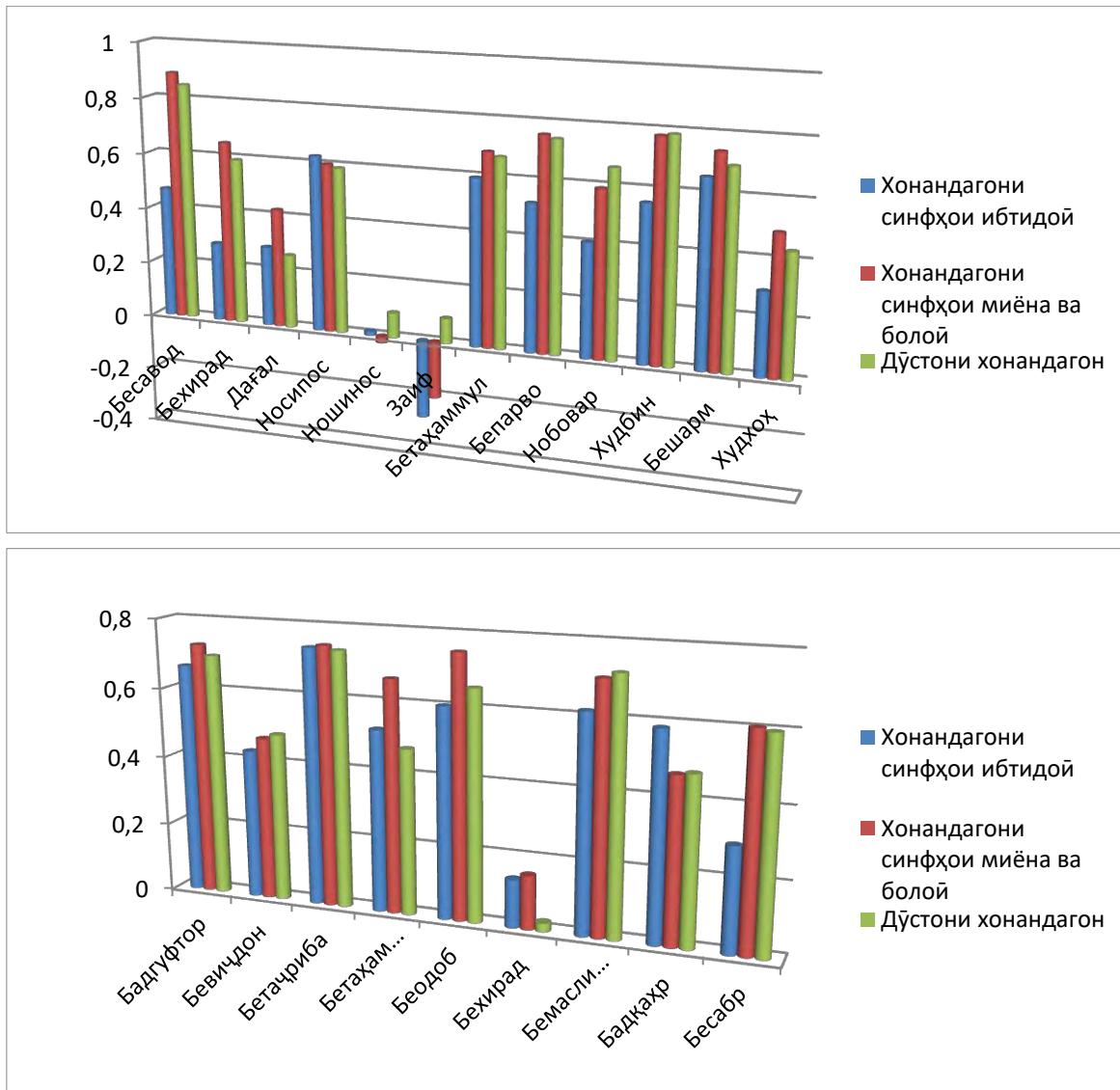


Диаграммаҳои 1-4. Ниишондиҳандаҳои аҳаммияти хусусиятҳои шахсии омӯзгор дар ташаккули нуғузи ў

Таҳлили натиҷаҳои бадастомада тасдиқ мекунанд, ки аз рӯи се гурӯҳи баррасиshawанда авлавиятҳои возех ба назар мерасанд. Талаботи аз ҳама баланд нисбат ба омӯзгор ва гурӯҳи ҳавасмандсозанд бо дарназардошти нишондиҳандаҳои аҳаммияти муайяншуда гурӯҳи хонандагони синфҳои болой мебошад. Суҳбат бо омӯзгорон инро тасдиқ кард. Омили асосии ҳавасмандгардонии рушди қасбӣ на дӯстони хонандагон, балки хонандагони синфҳои болой мебошанд. Яъне, омилҳое вучуд дорад, аз қабили шучоатманд ва кордон (ба истиснои гурӯҳи хонандагони наврас) нишондиҳандаи баланди аҳаммиятро гирифтанд ва дар айни замон ин ба ҳеч ваҷҳ бо муваффақият алоқаманд нест. Муваффақияти омӯзгор ҳамчун арзиш дар ташаккули муносибатҳои бонуфуз қабул карда мешавад. Дар самаранокӣ ва ғайрати омӯзгорон норасоии муайяне ҷой дорад. Агар муваффақият омили муҳимми ташаккули нуфуз набошад, пас ғайр аз шавқу завқи худи омӯзгор чӣ метавонад омӯзгорро ба фаъолияти эҷодӣ ва рушди қасбӣ ҳавасманд гардонад? Шояд ягон меъёри возеху объективии муваффақият дар таълим вучуд дошта бошад.

Бо вучуди ин, бояд қайд кард, ки аз доираи пешниҳодшудаи сифатҳои ташаккули муносибатҳои бонуфуз, аз нуқтаи назари омӯзгорон, чунин сифатҳо ба монанди серталабии омӯзгор (танҳо ҷавонон дар кор бо синфҳои ибтидой ҳеле муҳим арзёбӣ шуданд), омили муваффақият низ ҷондон қалон нест. Мавқеи нақши омӯзгор танҳо барои эҷоди муносибатҳои бонуфуз дар байнин дӯстони хонандагон муҳим буд, аммо на барои шогирдон. Мақоми омӯзгор барои эҷоди муносибатҳои бонуфуз муҳим нест. Вақте ки шогирдон қалон мешаванд, боварӣ ба ин беаҳаммиятӣ бештар мешавад. Ба самаранокӣ ва поквичдонӣ ҳамчун омилҳои ташаккули нуфузи омӯзгор дар муносибат бо хонандагони хурдсол баҳои паст дода шуд.

Натиҷаҳои озмоиши ҷузъи дуюм бо хонандагони синфҳои ибтидой, синфҳои миёна ва дӯстони хонандагон дар диаграммаҳои зерин инъикос ёфтаанд.



Диаграммаи 5-6. Нишондиҳандаҳои аҳаммияти хислатҳои шахсии омӯзгор, ки ба ташаккули нуфузи ў таъсири манғӣ мерасонанд

Нишондиҳандаҳои бадастомада ба мо имкон медиҳанд, ки хулосаи қаблан қабулшударо тасдиқ кунем, ки хусусиятҳои синнусолии омӯзгор ба ташаккули нуфузи ў дар ҳар се гурӯҳи баррасишаванда таъсири бетараф доранд. Қариб ҳамаи омилҳое, ки барои арзёбӣ пешниҳод шудаанд, ба истиснои хусусиятҳои синнусолии аллакай зикршуда таъсири манғии назаррас доранд. Омили омӯзгори ношинос ба рӯйхат барои муайян кардани нақши омӯзгор дохил карда шуд. Ношинос будани омӯзгор ба ташаккули нуфузи ў таъсири манғӣ намерасонад.

Мутаассифона, ҳачми автореферат имкон намедиҳад тамоми натиҷаҳои таҳқиқот оварда шаванд. Бо мундариҷаи муфассали он дар матни диссертатсия ошно шудан мумкин аст.

Ба таври мухтасар қайд кардан мумкин аст, ки дар марҳилаи муосири рушди маориф ташаккули муносибатҳои бонуфуз байни омӯзгор ва хонандагон хусусиятҳои наверо ба даст меорад, ки бо тағиирот дар муҳити иҷтимоӣ ва фарҳангӣ ба вучуд омадаанд:

Аввалан, ҷанбаи муҳим наздикии синну соли омӯзгор ва хонандагон мебошад, ки ба фазои эътиодноктар мусоидат мекунад. Омӯзгорони ҷавон бо ақидаҳо ва усулҳои муосир бо хонандагон ба осонӣ забони умумӣ пайдо мекунанд, ки ин нуфузи онҳоро баланд мебардорад.

Дуюм, иттилоотикунонии таълим ва дастрасӣ ба манбаъҳои гуногуни иттилоот нақши омӯзгорро тағиир дод: ў на танҳо соҳиби дониш, балки роҳбалад низ шуд, ки ба хонандагон дар ҷараёни бузурги иттилоот кӯмак мекунад. Ин нақш аз омӯзгор тағиирпазирий ва қобилияти мутобиқшавиро талаб мекунад, ки ин ба ташаккули муносибатҳои бонуфуз низ таъсир мерасонад.

Сеюм, ҳамкорӣ бо волидон ва ҷомеаи маҳаллӣ пурмазмунтар шудааст. Омӯзгор бо ҷалби волидон ба раванди таълим нуфузи худро мустаҳкам мекунад ва фазои ягонаи таълимиро ба вучуд меорад. Шаффофияти амалҳо ва ошкорбаёнӣ дар муошират ба эҷоди муносибатҳои боэътиод мусоидат мекунад ва эҳтироми омӯзгорро зиёд мекунад.

Дар байни омилҳои умумии рушди таъсири омӯзгор бояд самтҳои зеринро ба назар гирифт:

- самти гуманистии тарбияи омӯзгор нишон медиҳад, ки диққати асосии раванди таълим шахсияти хонанда мегардад. Муҳим он аст, ки омӯзгор на танҳо ҳамчун манбаи дониш, балки ҳамчун мураббие, ки рушди фардияти ҳар як хонандаро дастгирӣ мекунад, амал кунад. Ин фазои эътиод ва эҳтиромро ба вучуд меорад, ки дар навбати худ ба омӯзиши муассир ва рушди шахсӣ мусоидат мекунад;

- ҳудшиносии эҷодии омӯзгор ҷанбаи асосии фаъолияти қасбии ў мебошад. Вақте ки омӯзгор аз имкониятҳои эҷодии худ огоҳ мешавад, ў қодир аст, ки ба ҳалли масъалаҳои таълимӣ берун аз муҳит муносибат кунад ва усулҳои аслии ҳамкорӣ бо хонандагонро пайдо кунад. Ин на танҳо раванди таълимиро шавқовартар мекунад, балки хонандагонро ба баён ва рушди эҷодӣ ҳавасманд карда, илҳом мебахшад;

- наздик кардани идеал ва воқеяят дар таъсири омӯзгор барои татбики бомуваффақияти раванди таълим зарур аст. Омӯзгор, ки воқеяяти ҳаёти муосирро дарк мекунад, метавонад усулҳо ва равишҳои худро ба ниёзҳои хонандагон мутобиқ созад, ки ба фаҳмиши амиқи мавод мусоидат мекунад. Ин равиш имкон медиҳад, ки муҳити ҳамоҳангии таълимӣ фароҳам оварда шавад, ки дар он дониш қисми чудонашавандай ҳаёт мегардад ва хонандагон иштирокчиёни фаъоли ин раванд мебошанд.

Ҳамин тарик, ташаккули муносибатҳои бонуфуз дар таълими муосир ба ҳамкорӣ, эътимод ва ҳамдигарфаҳмӣ байни омӯзгор ва хонандагон асос ёфтааст.

ХУЛОСАИ УМУМӢ

Натиҷаҳои таҳқиқоти назариявӣ – озмоиши фарзияи гузошташударо тасдиқ намуда, ба мо имкон медиҳанд, ки ба хулосаҳои зерин биёем.

1. Мубрамии масъалаи ташаккули нуфузи омӯзгор вобаста ба тамоилҳои нави сиёсӣ, иҷтимоӣ – иқтисодӣ ва фарҳангии рушди ҷамъиятӣ, ки ба тағиیر ёфтани нақши таҳсилот оварда мерасонад, инчунин ба таври кофӣ мавҷуд набудани коркардҳои илмӣ дар ин ҷода ошкор ва аниқ карда шуд.

2. Раванди мутобиқшавии омӯзгорон ба фаъолияти педагогии ҷараёни бенизом ва мақсаднок ба шароитҳои таълимӣ – тарбиявии муассисаи таҳсилоти миёнаи умумӣ осонгардонии он дар асоси фаъолияти ҳамкории байни субъектҳои муҳити дидактикӣ чун таъминкунандай сифатҳои шахсию қасбии омӯзгор фаҳмида мешавад.

3. Сохтори падидай нуфузи омӯзгорро ягонагии диаллектикий ҷанбаҳои воқеӣ (объективӣ) ва субъективӣ ташкил медиҳанд. Дар вай қонуниятҳои умумии фаъолияти педагогӣ ва хусусиятҳои мушахҳаси фардии ҳар иштирокции он инъикос меёбад. Ҷанбаи асосии субъективии сохтори нуфузи омӯзгорро унсурҳои қасбӣ ва шахсӣ (арзишӣ, хусусиятӣ ва фарҳангӣ) ташкил медиҳанд, ҷанбаи объективиро аҳаммияти ҷамъиятӣ, нуфузи нуфузи иҷтимоӣ ва рафтори қасбию иҷтимоӣ ташкил мекунанд, унсури нақшҳо ба сохтори нуфуз шомил мешавад.

4. Эҷоди принципҳои нуфузи омӯзгор алоқаи сабабу оқибатҳоро инъикос намуда, асоси фаҳмиши раванди ташаккули нуфузи омӯзгор; характеристи

субъект – субъекттй ва муносибатҳои нуфузи шахсӣ; мазмун ва шароитҳои фаъолияти якҷояи нуфузи бевосита; муваффақият дар фаъолияти якҷоя; ба ҳисоб гирифтани рӯ овардан ба арзишҳо, ангезаҳо ва талаботҳо; ифодаи ғайримустақими синнусолӣ; номуттаасилии нуфуз; мувозинатнокии вазифаҳои педагогӣ бо баҳисобгирии хусусият ва сатҳи нуфуз; пешниҳоди талабот дар таносуб бо эҳтироми шахс, аҳаммиятнокӣ ва боварии тарафайн; муқаррароти нуфузи ахлоқӣ дар ҳама вазифаҳои тарбияи ахлоқӣ; мавқеи фаъоли шахсии омӯзгор дар ташаккули нуфуз; ба ҳисоб гирифтани идроки ҷамъиятӣ; мустаҳкамкунии нуфуз мебошад.

5. Дар баҳо додани нуфузи омӯзгор муносибати сатҳу дараҷавӣ имкон медиҳад мушоҳидаи мунтазаму пайдарҳами давраҳои ташаккули ин падидаро муқаррар намоем:

- нуфузи мавқеъгиранда (сатҳи расмӣ), ки тавсифкунандай ваколатҳои маъмурӣ ва ба таркибҳои воқеии бунёди нуфузи мавҷуда мебошад;
- нуфузи функционалӣ (сатҳи иттилоотӣ) бо андозаи эксперти Ҷаҳонӣ ва касбиятӣ
- ҳамчун асоси бартаридоштаи ҷузъи касбӣ муайян мегардад, ки имкониятҳои самараноки ҳалли вазифаҳои дидактикийӣ ва рушдиҳандаро таъмин менамояд;
- нуфузӣ шахсиятӣ (сатҳи ғайрирасмии нуфуз) – ҳамгирии эксперти Ҷаҳонӣ ва маҳорати касбии омӯзгор ва сифатҳои шахсии ӯро таъмин менамояд. Қисмати мазкур имкон медиҳад, ки вазифаҳои тарбияи шахс, ташаккули фарҳангӣ ва ахлоқӣ ҳал гардад;
- дар доираи таҳқиқоти диссертационии ташкили озмоиши педагогӣ нишон дод, ки дар ҳамон гурӯҳҳои озмоишӣ баланд гаштани сатҳи омодагии омӯзгорон ба фаъолияти педагогӣ мушоҳида шуд.

Натиҷаҳои таҳқиқот нишон доданд, ки такмили минбаъдаи раванди таълимию тарбиявии таҳсилоти миёнаи умумӣ дар самти самаранок ташаккул додани нуфузи омӯзгорон ва рушди он метавонад дар самтҳои зерин идома пайдо кунад:

- равиянокии раванди инсондӯстии таълим;
- раванди худтатбиқкунии эҷодии омӯзгор;
- раванди мунтазам наздикгардонии ормонҳо ва воқеиятҳо дар нуфузи омӯзгор.

Тавсияҳо оид ба истифодаи амалии натиҷаҳои таҳқиқот:

1. Ҷанбаи муҳимтарини ташаккули нуфузи омӯзгорон эҷоди фазои эътимод ва эҳтиром дар синф мебошад. Омӯзгор бояд қобилияти гӯш кардан ва фаҳмидани шогирдони худро дошта бошад, дар ҳоле ки салоҳият ва омодагии худро ба ҳамкорӣ нишон диҳад. Муносибат бо хонандагон ба таври баробар, огоҳ будан аз ақидаҳо ва ниёзҳои онҳо ба таҳқими мавқеи муаллим ҳамчун мураббии боэътимод мусоидат меқунад.

2. Коркардҳои методии таҳиякардаи мо стратегияҳои омӯзиши фаъолро дар бар мегиранд, ки на танҳо сатҳи иштироки хонандагонро баланд мебардоранд, балки ба омӯзгорон дар муколама бо синф кӯмак мерасонанд. Ҳадафи онҳо такмил додани раванди таълим тавассути фароҳам овардани фазои муштарак барои дониш ва таҷриба мебошад, ки дар навбати худ эътибори муаллимро дар назди донишҷӯён ва волидони онҳо баланд мебардорад. Ғайр аз он, дар хотир доштани рушди муттаасили қасбӣ муҳим аст. Иштирок дар семинарҳо, конфронсҳо ва курсҳои такмили ихтисос ба омӯзгорон имкон медиҳад, ки дар мавчи дониш ва усулҳои муосир бокӣ монанд. Ин на танҳо мақоми қасбии онҳоро баланд мебардорад, балки аз талош барои такмили худ шаҳодат медиҳад, ки ин ҳам ба эҷоди эътимод дар муҳити таълимӣ мусоидат меқунад.

3. Шароитҳои асосие, ки ба баланд шудани нуфузи омӯзгор мусоидат меқунанд, инҳо мебошанд:

- ба назар гирифтани ҳусусиятҳои фардии муносибатҳои бонуфузи иштирокчиёни раванди таълим;
- ба инобат гирифтани ҳадафмандии фаъолияти таълимии омӯзгорон;
- дар омӯзгорон ташаккул ва рушд додани арзишмандии донишҳо, ки намоянда ва соҳиби онҳо худи омӯзгорон мебошанд;
- дар ҷараёни фаъолити педагогӣ рушд додани муносибатҳои муҳим ва боэҳтироми байнҳамдигарӣ дар ба даст овардани комёбӣ, ки аз ҳарду ҷониб нуфуз дода мешавад;
- ба назар гирифтани шароитҳои иҷтимоӣ ва мавқеи мушаҳхаси нақши омӯзгор;
- ба ҳисоб гирифтани дарку фаҳми ҷамъиятӣ, ки ба муҳиммияти ҷамъиятии қасб ва мақоми ҷамъиятию рафторҳои қасбӣ таъсир мерасонад;

- расонидани ёрии психологӣ ба омӯзгор баҳри қаблан хабардор кардан аз нокомихои эмотсионалӣ, ташаккули сабру тамкин ва таҳаммулпазирӣ.

4. Талабот нисбати фазилатҳои омӯзгори мусоир рӯз то рӯз зиёд мегардад. Аз ин рӯ, омӯзгор бояд донад, ки то чӣ андоза хонанда дуруст ва ҳаматарафа иттилоъ дорад ё не, vale аз ҳама асосӣ он аст, ки ӯ ҳамаи ин иттилоотро дуруст бо барномаи таълимӣ мувоғиқ карда метавонад ё не. Ин таҳлилу баррасиҳои омӯзгор дар ҷомеа нодида намемонад ва боиси болоравии нуфузи ӯ мегардад.

5. Яке аз сифатҳои ҳатмии омӯзгор бояд поквичдонӣ ва маҳорати бунёди фазои боварӣ бошад, ки барои фароҳам овардани фазои солим ва барқарор соҳтани муносибатҳои хубу зичи байнишахсӣ зарур аст.

6. Муаллими бонуфуз бо ҳаризма ва эътиими ботинӣ барои шогирдонаш манбаи илҳом мегардад. Суханони ӯ, ҳатто дар набудани онҳо, дар зеҳни донишҷӯён зиндагӣ мекунанд ва муносибати онҳоро ба раванди таълим ташаккул медиҳанд. Мулоҳизаҳои номуайян дар бораи ҳикмат ва равишҳои ӯ ба ситораҳои роҳнамо табдил меёбанд, ки донишҷӯёнро ба такмили худ мебаранд. Сигналҳои ғайривербалӣ, ба монанди нигоҳи боваринoke имову ишораҳои ифодакунанд, ба муаллим кӯмак мекунанд, ки фазои эътиимод ва ҳамкорӣ эҷод кунад. Ҳар як имову ишораи ӯ пур аз маъно аст ва интонатсия ба гуфтаҳои ӯ вазн мебахшад. Донишҷӯён на танҳо калимаҳо, балки ранги эҳсосиро низ дарқ мекунанд, ки ба онҳо имкон медиҳад, ки мавзӯи муҳокимаро амиқтар фаҳманд.

7. Таъсири муаллими бонуфуз аз интиқоли оддии дониш берун аст. Вай намунаи ибрат, намунаи рушди шахсӣ ва фидокорӣ мегардад. Нерӯ ва ҳаваси ӯ донишҷӯёнро илҳом мебахшад, ки ба сӯи ҷизҳои бештар саъӣ кунанд ва ба онҳо ҷаҳони имкониятҳоеро, ки онҳо омӯхта метавонанд, боз кунанд. Дар натиҷа, дарсҳои чунин муаллим на танҳо ба дарсҳо, балки ба марҳилаҳои муҳим дар ташаккули хислат ва фалсафаи ҳаётии донишҷӯён табдил меёбанд.

8. Асоси нуфузи вазифавии омӯзгор сифатҳои корӣ ва салоҳиятҳои қасбии ӯ мебошанд.

**МУҲТАВОИ АСОСӢ ВА НАТИҶАҲОИ ТАҲҚИҚОТИ
ДИССЕРТАЦИОНӢ ДАР ИНТИШОРОТИ ЗЕРИНИ
ДОВТАЛАБ ИНҶИКОС ЁФТААНД:**

а) Мақолаҳое, ки дар маҷаллаҳои илмии тақризшавандай тавсиянамудаи КОА-и назди Президенти Ҷумчурини Тоҷикистон батабърасида:

[1-М] Гулов, Р.Б. Роҳҳои ташаккулёбии маҳорат, қобилият, санъат ва сифатҳои муҳими қасби омӯзгорӣ / [Матн] // Р.Б. Гулов // Паёми ДДБ ба номи Носири Хусрав. – 2021, № 1/2 (86). - С. 79-84. ISSN 2663-5534.

[2-М] Гулов, Р.Б., Қурбонов Ф.А. Омӯзгор ва раванди ташаккулёбии сифатҳои шаҳсию қасбӣ ва обрӯю нуфузи ўдар чомеаи муосир / [Матн] // Р.Б. Гулов., Ф.А. Қурбонов // Паёми ДДБ ба номи Носири Хусрав. – 2021, №1/3 (89). - С. 114 -119. ISSN 2663-5534.

[3-М] Гулов, Р.Б. Омӯзгор - ҳидоятгару роҳнамои шогирдон / [Матн] // Р.Б. Гулов // Паёми ДДБ ба номи Носири Хусрав. – 2021, №1/2 (98). - С. 115 -118. ISSN 2663-5534.

[4-М] Гулов, Р.Б. Омӯзгор - саҳмгузори рушди неруи ақлонӣ / [Матн] // Р.Б. Гулов // Паёми донишгоҳи миллии Тоҷикистон. – 2022, №2. - С. 203 -209. ISSN 2074-1847.

[5-М] Гулов, Р.Б. Қобилият ва маҳорати педагогии омӯзгор / [Матн] // Р.Б. Гулов // Паёми донишгоҳи миллии Тоҷикистон. – 2024, №7.- С. 252 -258. ISSN 2074-1847.

[6-М] Гулов, Р.Б., Қурбонов Ф.А. Мақом, манзалат ва вазифаҳои омӯзгор / [Матн] // Р.Б. Гулов, Ф.А. Қурбонов // Паёми ДДБ ба номи Носири Хусрав. – 2024, №1/2 (122) - С. 115 -118. ISSN 2663-5534.

б) Мақолаҳои дар нашрияҳои дигар батабърасида:

[7-М] Гулов, Р.Б. Мақому манзалати омӯзгор дар ташаккули фарҳанги ниёғони мо// Материалы Международной научно-практической конференции «Актуальные проблемы (современного образования» (часть 3). – г. Душанбе, 2022. – С.58-63.

[8-М] Гулов, Р., Нозимов Б.М. Фаъолнокии омӯзгор - омили тақвият ба рушди қасбӣ // Маводи конференсияи ҷумҳуриявии илмӣ-амалӣ дар мавзуи «Омодасозии мутахассисони педагогии фаъолиятҳои навоварона» (15-уми апрели соли 2024). – Душанбе, (-) 2024. – С. 71-76

[9-М] Гулов, Р. Омӯзгор - афрӯзандай ҷароғи дурахшони илму дониш ва роҳнамову роҳқушои аҳли башар (.) // Маводи конференсияи байнамилалии илмӣ - назариявӣ. – Душанбе, 2024. – С. 50-53.

МИНИСТЕРСТВО ОБРАЗОВАНИЯ И НАУКИ РЕСПУБЛИКИ
ТАДЖИКИСТАН
ГОСУДАРСТВЕННОЕ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЕ УЧРЕЖДЕНИЕ
«БОХТАРСКИЙ ГОСУДАРСТВЕННЫЙ УНИВЕРСИТЕТ ИМЕНИ
НОСИРА ХУСРАВА”

На правах рукописи

УДК 37.01+373 (575.3)
ББК 74 .00+ 74.2 (2 тадж)
Г-78

ГУЛЗОДА РАМАЗОН БОЙМАҲМАД

ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ УСЛОВИЯ ФОРМИРОВАНИЯ
АВТОРИТЕТА УЧИТЕЛЯ В СОВРЕМЕННОЙ СРЕДЕ
СРЕДНЕГО ОБЩЕОБРАЗОВАТЕЛЬНОГО УЧРЕЖДЕНИЯ

АВТОРЕФЕРАТ
диссертации на соискание учёной степени кандидата
педагогических наук по специальности 13.00.01. – Общая
педагогика, история педагогики и образования

БОХТАР – 2025

Диссертация выполнена на кафедре педагогики Бохтарского государственного университета имени Носира Хусрава.

Научный руководитель: **Курбонов Файзали Асадуллоевич** - кандидат педагогических наук, доцент кафедры педагогики Бондарского государственного университета имени Носира Хусрава

Официальные оппоненты: **Шаропов Шавкатжон Ахмадович** - доктор педагогических наук, профессор кафедры социальной и профессиональной педагогики Худжандского государственного университета имени академика Б. Гафурова

Абдуназарзода Шоиста Абдуназар - кандидат педагогических наук, заведующая отделом образования города Бондар хатлонской области

Ведущая организация: **Дангаринский государственный университет**

Защита диссертации состоится 20 мая 2025 года, в 13⁰⁰ часов в диссертационном совете 6D.KOA-077 при Академии образования Таджикистана (734024, Республика Таджикистан, город Душанбе, ул. А. Адхамова, 11/2, тел.: 227 23 40).

С диссертацией можно ознакомиться в библиотеке и на сайте Академии образования Таджикистана (www.aot.tj).

Автореферат разослан «___» 2025 года.

**Ученый секретарь
диссертационного совета,
кандидат педагогических наук**

Б. Мухиддинзода

ВВЕДЕНИЕ

Актуальность темы исследования. Возникновение тенденций общественного развития в новых политических и социально-экономических условиях привело к изменению направлений образования и обучения. В процессе достижения эффективности и качества образования роль и влияние учителя считаются наиболее основными и важными, и в зависимости от этого от общественности требуется принятие конкретных практических мер по повышению статуса и влияния учителя в обществе.

Взаимопонимание, доверие и сотрудничество во взаимоотношениях учителя и учеников воздействуют на эффективность и успешность педагогического процесса. Такое сотрудничество можно достичь, если использовать интеллект, знания, профессионализм, моральные качества и коммуникативность учителя с восприятием его профессиональной компетентности. Под профессиональной компетентностью учителей понимается в качестве важнейшего качества личности педагога, мощного инструмента влияния на учеников в качестве примера для них. Высокая престижность и авторитетность педагога, позитивное эмоциональное, красочно-интересное отношение учителя с каждым учеником, справедливые требования к ученику составляют суть такой компетентности. Обучение и воспитание учащихся требует компетенций, которые наблюдаются не у каждого педагога. По этой причине возникают различные конфликтные ситуации среди учителей и учащихся.

Следует отметить, что постоянное обучение и постоянный труд требуется для становления личности педагога. Авторитет педагога всегда находился в центре внимания видных учёных-педагогов. Они полагают, что учащиеся, родители, другие учителя и члены общества в авторитете признают достоинства педагога и педагог имеет учебно-воспитательное воздействие на них.

В его интеллекте, педагогических способностях, профессиональной компетентности кроется сила влияния педагога на обучение и воспитание

учащихся. К основным качествам педагога относят круг его знаний, педагогические умения и навыки, способности в соединении теории и практики, оптимизма, уверенности в будущем, справедливости, всегда быть примером для других. Авторитет возникает не на пустом месте. Становление и разрушение авторитета происходит в обществе. Авторитет учителя помогает ему занимать активную гражданскую позицию в обществе и обогащать духовную и материальную жизнь края. Педагог заботится о своём авторитете и репутации, так как для его сохранения необходим упорный, самоотверженный, кропотливый труд. Если он потеряет авторитет, то не сможет воздействовать на своих учеников.

В связи с тем, что учителем тратится немало времени и энергии на это, он не в большей степени не сможет достигнуть основные учебно-воспитательные цели.

К творчеству учитель имеет реальный авторитет в поощрении учеников. Благодаря своим глубоким знаниям и уважительному отношению. В частности, это касается творческих предметов, таких как музыка, рисование и т.д. В силу своих возрастных особенностей авторитет педагога понимают неодинаково. В младших классах на первое место выходят одежда педагога, вежливость, мягкость в общении с ними, а важная характеристика выражается в его личных качествах.

Однако нынешние ученики в меньшей мере проявляют требовательность к методике деятельности и знанию педагога. Старшеклассники средних общеобразовательных учреждений обращают внимание на качество учителя, его педагогическое мастерство, активную общественную позицию. Таким учителем достигается авторитет с предоставлением учащимся комплекса глубоких и прочных знаний по дисциплине.

Итак, под авторитетом учителя подразумеваются особые черты его характера, своеобразие и целеустремлённость педагога, которые состоят из частей с характеристикой педагога, к примеру, темперамента, профессионально-трудовых качеств, глубоких знаний (используются оригинальные методы и

технологии обучения), характеристикой внешнего вида, самообладания учителя и др.

Высказанные выше мнения свидетельствуют о том, что выбранная нами для диссертационного исследования тема «*Педагогические условия формирования авторитета учителя в современной среде среднего общеобразовательного учреждения*» является в настоящее время одной из наиболее важных и актуальных проблем современного образования.

Степень научной разработанности темы исследования. Тема исследования отражена в трудах большинства отечественных и зарубежных философов, психологов, педагогов, таких как Ю.П. Азаров, С.А. Амоношавили, А. Вербицкий, А. Келле, Х.И. Леймец, И.Д. Пушкинов, В.Я. Джаудис, А. Сластенин, К. Симит, Е.Н. Шиянов, Д.М. Дацов, Т. Денинг, А. Марлоу-младший, Миллер, С.Н. Паттергон, С. Роджер, М. Лутфуллозода, Ф. Шарифзода, И.Х. Каримова, Ш.А. Шаропов, Х.М. Сабури, К.С. Абдурахимзода, М.Б. Каримзода, Дж.Х. Файзализода и др.

Гуманистические идеи воспитания рассмотрены в совместных педагогических действиях и в трудах Л.И. Айдарова, В.А. Кальцовой, Г.С. Костюк, В.С. Кузьминова, Х.И. Леймец, И. Ломпьер, В.Я. Лиаудис, К. Марковой, Т.А. Матис, И.П. Иегуда, В.П. Панюшкина, В.В. Рубцова, Р. Селман, Дж. Тибо, Ф. Рэйлен, Р. Уилер, М. Лутфуллозода, Ф. Шарифзода, И.Х. Каримовой, М. Б. Каримзода и др. Реализация гуманистических идей образования невозможна без авторитета и позиции учителя.

Поиск средств, определяющих эффективность воздействия учителя на учащихся, всегда находился в центре внимания исследователей и ученых-педагогов. По мнению ряда исследователей, таких как М. Вебер, В.С. Богданов, И.П. Вольнов, А.Д. Глоточнин, А.А. Горбовский, А.А. Ершов, И.П. Ильин, Н.М. Кезеров, А.Г. Ковлев, М.Ю. Кондратьев, А.В. Петровский, В.А. Петровский, М. Лутфуллозода, Ф. Шарифзода, И.Х. Каримова, М.Б. Каримзода - личность, обладающая авторитетом, больше влияет на других.

Авторитет и статус учителя важен также для реализации эффективности полноценного педагогического процесса, решения проблем обучения, воспитания и развития. Потребность в эффективной совместной деятельности образуется на уровне налаживания отношений с учащимися, их родителями, педагогов и администраций.

В последних десятилетиях данная проблема изучалась в исследованиях И.П. Александрова, В.Л. Бердинковой, И. Варивончик, Г. Велтруска, И.П. Волкова, Н.М. Гелашвили, А.А. Горбовского, В.К. Калиничева, А.Г. Ковалёва, Б.И. Кудашкина, А.М. Омарова, Л. Салагаева, В.Е. Солдатова, А.И. Соловьёва, Е.А. Ябахшовой и др.

Исследования, которые раскрывают сущность и структуру авторитета учителя, основные факторы его формирования, почти не существуют. Изучение проблемы авторитета учителя носит фрагментарный характер. К данной проблеме обратили внимание такие исследователи, как С.Х. Акбиев, Н.А. Добромобов, Е.П. Ильин, М.Ю. Кондратьев, Л.М. Гороровская, О.Н. Кочетков, Н.Д. Левитов А.С. Макаренко, А.Б. Петровский и др.

Следует отметить, что вопрос о путях повышения статуса учителя в обществе до конца не исследован и не обсужден. Профессиональные качества или отдельная характеристика личности педагога в некоторой степени рассмотрены в исследованиях О.А. Абдулиной, К.А. Славской, Ю.П. Азарова, В.И. Андреева, Ю.К. Бабанского, Е.П. Белозерцева, Л.А. Блохиной, З.И. Васильевой, А.А. Вербицкого, Ф.Н. Гоноболина, С.Б. Ельнанова, И. Загвязинского, И.А. Зезюна, В.С. Ильина, И.Ф. Исаева, В.А. Кан-Калика, Н.В. Кузьминой, Н.В. Кухарева, М.М. Левиной, И.Д. Лушникова, А.К. Марковой, В. Мудрика, С.В. Новиковой, И.П. Раченгко, С.Л. Рубинштейна, Л.Ф. Сербиной, П. Симонова, В.А. Сластенина, Б.А. Сосновского, Л.Ф. Спирина, И.Ф. Харламова, Е.Н. Шиянова, А.И. Щербанова, М. Лутфуллозода, Ф. Шарифзода, И.Х. Каримовой, Ш.А. Шаропова, А. Нурзода, Х.М. Сабури, М.Б. Каримзода, А. Мирализода, Дж. Алими и др.

Несмотря на то, что вопрос формирования авторитета учителя в определённой степени разработан в теории и практике учреждений общего среднего образования, специфические особенности формирования этого педагогического качества, с учётом изменения в педагогической деятельности, не получили достаточного отражения в этих исследованиях.

Таким образом, существуют противоречия между гуманизацией образовательного процесса и отсутствием полноценного изучения и исследования взаимоотношений и сотрудничества учителей и учащихся; между существующими требованиями к профессиональным и личностным качествам, предъявляемым к педагогу, и их реальным воплощением в его педагогической деятельности, которая носит непрерывный характер и напрямую зависит от социальных изменений.

С учётом выявленных противоречий определена проблема исследования: каковы основные факторы и психолого-педагогические условия, обеспечивающие эффективное формирование авторитета учителя. Решение этой проблемы и является целью исследования.

Связь исследования с программами (проектами) или научными темами.

Диссертационное исследование непосредственно связано с планом научно-исследовательской деятельности кафедры педагогики и психологии Бохтарского государственного университета имени Носира Хусрава на 2020-2024 годы по теме «Современные пути и методы повышения статуса учителя и развития его профессиональных компетенций в соответствии с требованиями современного образования», также разработано в целях содействия реализации положений Закона Республики Таджикистан «Об образовании» и Среднесрочного плана действий на 2021-2023 годы, Национальной стратегии развития образования на период до 2030 года.

ОБЩАЯ ХАРАКТЕРИСТИКА ИССЛЕДОВАНИЯ

Цель исследования: выявление, теоретическое обоснование, экспериментальная проверка педагогических условий повышения результативности формирования авторитета учителя в профессиональной деятельности.

Для достижения цели исследовательской работы, необходимо решить ряд поставленных **задач**, стоящих перед диссертационной работой.

1. Обоснованное изложение каждого положения, которое определяет ряд теоретических и методических основ авторитета педагога;
2. Раскрытие сущности, содержания и структуры формирования авторитета учителей общеобразовательных учреждений;
3. Определение, теоретическое обоснование и экспериментальная проверка педагогических условий формирования авторитета учителя;
4. Уточнение элементов и показателей авторитета учителей в педагогической деятельности;
5. Разработка и представление методических рекомендаций по эффективному формированию авторитета учителя в педагогической деятельности.

Объект исследования: процесс формирования профессионального авторитета учителей в процессе учебно-воспитательной деятельности.

Предмет исследования: педагогические условия формирования авторитета учителей в учреждениях общего среднего образования.

Научная гипотеза исследования: авторитет учителя находится под воздействием каждого фактора с описанием субъективной и объективной сторон авторитета. Содержание этих факторов не выявлено в полном объеме, поэтому иногда авторитет осуществляется непроизвольно.

Авторитет педагога будет формироваться и развиваться, если будут реализованы следующие психолого-педагогические условия:

- осуществление адаптации хода профподготовки к процессу общекультурного и профессионального развития педагога;

- налаживание обучения, ориентированного на личность;
- целевое становление общего строения воздействия педагога, формирование его профессиональных компетенций, ценностей, характера и культуры;
- становление рефлексивного взгляда педагога его, его коммуникативные способности и активность;
- усвоение практических межличностных навыков работы в предметно-субъектном отношении, получение навыка его применения в творческой деятельности.

Этапы исследования: Диссертационное исследование проводилось в 2020-2024 годах и включает в себя три этапа:

На первом (2020-2021 годы) – констатирующем этапе теоретический анализ исторической, философской, психолого-педагогической и научно-методической литературы был сосредоточен на проблеме формирования профессиональных качеств, в том числе авторитета учителей. На данном этапе были проанализированы и обобщены результаты эксперимента по изучению опыта работы учреждений общего среднего образования, связанного с подготовкой кадров и определением уровня влияния учителей и их педагогической деятельности. Определены теоретические основы решения задачи исследования, сформулирована рабочая гипотеза и определены методы исследования.

На втором (2022-2023 годы) – формирующим этапе исследования была выбрана исследовательская база, обоснованы технологии и педагогические условия процесса формирования авторитета будущих учителей общеобразовательных учреждений, подготовлены необходимые материалы, проведены экспериментальные исследования.

На третьем этапе (2023-2024 годы) осуществлялась систематизация, заключение и обобщение полученных результатов, обработка выводов и рекомендаций, подготовка текста диссертационного исследования в форме диссертации.

Теоретические и методологические основы исследования. Теоретико-методологическую основу исследования составляют основные идеи философской антропологии о человеке и его воспитании, о природе и сущности человеческой деятельности, его целеустремленной и творческой природе.

Методологической направленностью исследования является личностно-деятельностная и аксеологическая личность.

Фундаментальной основой научной концепции исследования являются представления о сущностных особенностях, социальной детерминированности и механизмах влияния среды на развитие системы требований и аспектов в процессе развития личности, рассмотренных в исследованиях Л.С. Выготской, А.Н. Леонтьева, М.И. Деченко, С.Л. Рубинштейна, Б.Ф. Ломова, Г.Х. Судохольского, В.И. Кавалёва и др.; психологическая концепция деятельностной установки в развитии личности разработанная в трудах А.С. Выготского, А.Н. Леонтьева, С.Л. Рубинштейна и др.; философская концепция ценностей в трудах С.Ф. Анисимова, М.И. Бобиева, Л.П. Буева, В.О. Василенко, О.Г. Дробнецкого, О.И. Зотова, В.П. Тугаренова, М.И. Юрасова и др.; психофилософская позиция социальной детерминации поведения личности в анализе И. Израиль, А.М. Леонтьева, Х. Хенхаузена; научные положения психологии индивидуальных различий заключающаяся во взглядах К. Юнга, Т. Эйсенга, Левитова, А.А. Бодалева и др.; концепция целостного системно-структурного подхода к рассмотрению педагогического процесса исследованная в работах таких ученых, как Б.Т. Ананьев, Ю.К. Бабанский, М.А. Данилов, В.С. Ильин, В.В. Краевский, Н.Б. Кузьмина, И.Я. Лернер, В.А. Слатенин и др.; психолого-педагогическая концепция отношений в учении А.Ф. Лазурского, Б.Т. Ананьева, М.Я. Басова, П.П. Блонского, А.А. Бодалева, Н.И. Болдыревой, Л.С. Выготского, Ю.Л. Колонинского, Т.Е. Конникова, Б.Ф. Ломова, В.Н. Мясищева, И.Т. Огородникова и др.; реляционная концепция личностно-ориентированного образования у И.А. Колесниковой, Ф.К. Савина, В.А. Сластенина, В.В. Серинова и др.; концепция гуманизации и демократизации процесса образования в педагогических вузах

разработанной в исследованиях А.А. Бодалева, Е.В. Бондаревской, В.В. Давыдова, В.И. Загвязинского и др.; теория лидерства в трудах Г.К. Ашина, А.А. Будалева, Н.С. Жеребовой, Е.С. Кузьмина, Б.Д. Паригина, В. Петровского, В.Б. Омянского, Л.И. Уманского и др.; положения о роли образа в восприятии человека человеком в произведениях П.С. Гуревича, В. М. Шекеля; положения о социальных закономерностях в анализе Б.Ю. Березена, В.В. Дьяковой и др.

В качестве методологической базы исследования выступают системный и целенаправленный подходы к обновлению педагогической реальности, направленной на объективизацию принципов историко-логического единства, преемственности и изменения, эмпирических, историко-философских теоретических положений о сущности авторитета, рассмотренной в исследованиях ученых в области педагогики, в том числе Г.М. Бонгард - Левина, Ю.В. Бромли, Н.А. Машнина, С. Нерсесяна, П. Новгородцева, Ф. Энгельса и др.; общетеоретические и социально-психологические рассуждения о социальной значимости предмета в трудах В.Т. Афанасьева, И.П. Волкова, А.В. Ворабьева, А.В. Пекаровского, Б.Ф. Пармиева, П.П. Посохова, Е.А. Самкова, В.Е. Солдатова, Ю.П. Степкина и др.; положения об эффективном управлении коллективной деятельностью, влиянии стиля деятельности: мнения о востребованности учителя с позиции теории здоровья идеального руководителя у М.Ю. Кондратьева, Т.Л. Кричевского, Н.Д. Левитова, А.В. Петровского, Н.А. Добролюбова, А.С. Макаренко, В.А. Сухомлинского, К.Д. Ушинского и др.

Источники информации. Источниками информации послужили официальные документы и правовые нормы в сфере образования (законы, концепции, программы, проекты и т.п.), труды зарубежных и отечественных ученых и исследователей, в том числе философов, историков, социологов, педагогов и психологов, культурные и литературные словари, связанные с исследованиями, передовой педагогический опыт учителей, наблюдения и беседы.

Эмпирическая база исследования заключается в практическом подходе диссертанта к каждому объекту исследовательской работы: к изучению научно-методического источника; к изучению общедидактического и теоретического источников относительно педагогики, психологии, методики преподавания, к изучению передовой педагогической практики, к применению каждого эмпирического метода исследовательской работы. Эмпирические методы включают в себя беседу, анкетирования преподавателей и студентов. Сюда также входят анализ и исследование документаций, результаты педагогического труда будущих преподавателей, констатирующий и формирующий эксперименты, подведение итогов приобретённых в процессе исследования данных, их сравнительная оценка и анализ, самооценка и оценка результатов методами математической статистики.

Опытно-экспериментальная база исследования. Диссертационные исследования и экспериментально-исследовательская работа проводились на базе средних общеобразовательных учреждений №7, 12 города Бохтар, №5, 9 Кушониёнского района и №33, 37 района Дж. Балхи Хатлонской области. Экспериментальные работы проводились в несколько этапов в 2020-2024 годах.

Научная новизна исследования. Научная новизна исследования выражается в следующих положениях:

1. Совокупность положений, определяющих и обосновывающих теоретические и методологические основы формирования авторитета учителя;
2. Раскрыты сущность, содержание, способы и условия формирования авторитета учителей средних общеобразовательных учреждений;
3. Определены, теоретически обоснованы и экспериментально проверены педагогические условия формирования авторитета учителя, доказана их эффективность;
4. Уточнены компоненты и показатели уровня авторитета учителей в педагогической деятельности;

5. Разработаны и представлены методические рекомендации по эффективному формированию авторитета учителя в педагогической деятельности.

Положения выносимые на защиту:

1. Основу сущности авторитета составляют общественные запросы, как сложное социальное явление и качество системы взаимоотношений педагога при эффективном решении своих профессиональных обязанностей.

2. Структура феномена педагогического авторитета формируется диалектическим единством общепедагогической и индивидуальной деятельности педагога, в основе структуры субъекта воздействия лежат профессиональные и личностные элементы, такие как ценностные, описательные и культурные компоненты, а объективными сторонами этого явления являются правильное понимание значимости и социального влияния, в том числе профессиональных и личностных компетенций.

3. Авторитет педагога формируется на основе причинно-следственных связей, правильного восприятия хода становления воздействия педагога, субъективных и инструментальных характеристик индивидуального влияния на суть совместного труда, успеха в этом труде, учёта направления, мотивации, каждого ценностного требования, баланса каждой педагогической функции отражающий характер и уровень воздействия.

4. В формировании авторитета и престижа учителя влияют комплекс основных тенденций в виде гуманистического подхода к педагогическому образованию, творческой самореализации, последовательного приближения идеала к реальным явлениям, которые могут осуществляться при создании каждого педагогического условия: при поддержке образования, ориентированного к личности; при направленности профподготовки на становление общего и профессионального мастерства учителя; при целенаправленном формировании комплекса строения воздействия педагога формируется единство профессиональной системы, ценности, характеристики и культуры.

Теоретическая значимость исследования: Теоретическая значимость исследования заключается в том, что:

- изучены, проанализированы и обсуждены вопросы формирования авторитета учителя образовательного учреждения и его отражения в педагогической литературе;
- раскрыты и уточнены сущность и специфика формирования авторитета учителя в учебно-воспитательной деятельности общеобразовательных учреждений;
- определены и апробированы педагогические условия формирования авторитета учителя общеобразовательного учреждения;
- конкретизированы эффективные и инновационные методы построения авторитета учителя, способствующие формированию авторитета и престижа учителя.

Практическая значимость исследования: практическая значимость исследования выражается в том, что разработанные и предназначенные для администрации и учителей средних общеобразовательных учреждений научно-методические рекомендации могут помочь в решении вопросов формирования авторитета и престижа педагогов и их потребность в саморазвитии в современных условиях образовательных учреждений. Детальная разработка всех отраслей технологий, выводы и рекомендации проведенных исследований способствуют повышению статуса педагогов, эффективному формированию их авторитета, а также самомотивации, самоорганизации и саморазвитию педагогов.

Результаты исследования могут быть широко использованы администрацией каждого образовательного учреждения, некоторыми учителями в курсах повышения квалификации работников сферы образования.

Степень достоверности результатов исследования заключается в исходном теоретико-методологическом положении; в научном обосновании вопросов диссертационной работы при анализе педпрактики; в изучении педагогического, психологического образования и методики обучения предметам;

в использовании метода, дополняющих друг друга, с совместными целями и задачами исследовательской работы; в подтверждение итогов исследовательской работы с помощью статистических методов и анализа работы; в непосредственном участии диссертанта в профессиональном, педагогическом научно-исследовательском и методическом труде и в организации этого труда в экспериментах.

Соответствие диссертации паспорту научной специальности.

Диссертационная работа соответствует следующим пунктам паспорта научной специальности 13.00.01 Общая педагогика, история педагогики и образования:

- пункту 3.2. – Концептуальный аппарат педагогики, изучение методических основ воспитания и обучения личности;
- пункту 3.3. - Положение и роль педагогики в духовной жизни общества, человека и научном познании;
- пункту 4.1.1. - Определение оптимальных условий формирования личности в образовательном процессе;
- пункту 7.1. - Инновационное направление в образовании, экспериментальная деятельность образовательных учреждений, обобщение, распространение и внедрение педагогических инноваций;
- пункту 7.1.1. - Системные изменения в профессионально-педагогической деятельности учителя.

Личный вклад соискателя учёной степени в исследовании. Личный вклад автора отражается в его непосредственном участии на всех этапах исследования: планировании, выборе и обосновании темы, подготовке структуры диссертации, определении целей, задач, объекта и предмета исследования, поиске и нахождении необходимой литературы по теме, в сборе и оформлении результатов исследования в виде экспериментальных данных и их обработке, подготовке и публикации научных статей, участие в научных мероприятиях, публикации полученных результатов и подготовке диссертации.

Апробация и внедрение результатов диссертации. Результаты диссертационной работы были реализованы в 2020-2024 гг. на всех этапах научных исследований. Основные теоретические положения и результаты исследований обсуждались и утверждались на научных собраниях кафедры педагогики и внутривузовских научных конференциях профессоров и учителей, докторантов, магистрантов и студентов Бохтарского государственного университета имени Носира Хусрава и филиала Республиканского института повышения квалификации и переподготовки работников сферы образования в г. Бохтаре.

Публикации по теме диссертации. Основные результаты диссертационного исследования представляют собой основное содержание исследования и отражены в 8 научных статьях, 6 из которых опубликованы в рецензируемых научных изданиях перечня, рекомендованных ВАКом при Президенте Республики Таджикистан, и 2 статьи опубликованы в сборнике материалов конференций.

Структура и объем диссертации. Диссертация состоит из введения, двух глав, заключения и списка использованной литературы. Содержание диссертации заключено на 175 печатных страниц. Список использованной литературы состоит из 173 наименования.

ОСНОВНОЕ СОДЕРЖАНИЕ ДИССЕРТАЦИИ

«Введение». Во введение обосновывается актуальность темы, определяются цель, задачи, объект, тема, гипотеза исследовательской работы, научная новизна и положения, представленные к защите диссертации.

Первая глава диссертации «Теоретические основы формирования авторитета учителя как психолого-педагогическое явление» посвящена теоретическому анализу рассматриваемой проблемы. В ней в ходе анализа соответствующей педагогической и соответствующего педагогического

источника подвергаются обоснованию возникновения и формирования авторитета педагога с выявлением сущности и структуры авторитета. К тому же, определён комплекс методов и критерий становления авторитета учителя.

В первом параграфе первой главы - «**Обоснование возникновения и формирования авторитета учителя как социально-педагогическое понятие**» глубоко анализируется вопрос авторитета в философско-педагогической и психологической литературе. Результаты этих анализов показывают, что проблема влияния уже в древнем Риме и Греции была предметом исследования и изучения таких великих представителей науки и мудрости, как Платон, Аристотель, Демокрит, Антифон, Гиппий, Цицерон и др., что свидетельствует о ее важности и актуальности. Авторитет берёт начало из традиций и религий. При этом не было случаев передачи авторитета другим лицам, оно устанавливалось в зависимости от положения человека в обществе и государстве.

Позднее в трудах ряда историков, философов, психологов Г.М. Андреева, В.Т. Афанасьева, Е.Е. Вендрова, И.П. Волкова, Ф. Генова, Л.Н. Когана, Е.С. Кузьмина, Ю. Холя, А.В. Петровского, А.А. Ручки, А.Л. Салагаева, В.Е. Солдатова и др. подчёркивается удовлетворение людьми своих потребностей, выдвижение той или иной личности в организации необходимых совместных действий и представление своим руководителям, а результативность каждого действия способствует формированию авторитета педагога и укреплению его лидерских позиций.

Социальные требования способствуют возникновению авторитета, который помогает в обеспечении эффективной деятельности с целью удовлетворения этих требований. К тому же, запросы и интересы каждого социального класса, субъекта, каждой группы определяют общественную ситуацию. В связи с этим, общество нуждается в личностях, которые имеют определённые качества, влияющие на тот или иной социальный процесс и объясняющие комплекс целей и задач. Во время вхождения субъектов в социальную деятельность происходит

эсценциальных сил личности. Социальная активность развивается во взаимосвязи с общественными отношениями и закладывает основу для ее формирования.

В качестве социального отношения авторитет является исторически сложившейся формой, при которой толпа добровольно и сознательно подчиняется своим лидерам, признавая их компетентность, правильность, разумность и справедливость каждого требования.

Многие труды посвящены анализу социально-психологического аспекта авторитета. К ним относятся труды А.А. Бодалева, В.Н. Панферова, Ю.Н. Степкина, В. Виттрайха, В. Дененмайера, посвященные социальному восприятию; Е.С. Кузьмина, И.П. Велкова, А. Картрайта - структуре и движению каждой малой группы и коллектива; В.В. Куликова, В.А. Петровского, Шерковина, Д. Йониса - влиянию авторитета на межличностное и массовое общение. Социально-психологическую деятельность групп А.В. Петровский исследовал в лабораториях.

В зависимости от сферы проявления в том или ином виде деятельности различают политический, моральный, религиозный, научный авторитет, авторитет родителей, авторитет учителей и т.д.

Аспекты авторитета учителя занимают важное место в психологических исследованиях А.В. Петровского, М.Ю. Кондратьева, Р.Л. Кричевского.

Итак, многие учёные, исследовавшие авторитет как феномен, указали на социальную психологию. Однако, недостаточно трудов непосредственно изучающие педагогическую деятельность и её особенности. В то же время, педагогический авторитет как феномен используется в философских, социологических и психологических исследованиях. Заслуживает внимания тот факт, что деятельность педагога многофункциональна, поэтому авторитет педагога затрагивает философскую, социологическую, психологическую позиции.

Второй параграф данной главы озаглавлен как «**Сущность, содержание, структура воздействия и ее отражение в педагогико-психологической литературе**» и непосредственно направлен на исследование и уточнение

ключевых понятий исследования. Оно обеспечивает методологическую и терминологическую основу исследования.

Одной из особенностей феномена социального авторитета является то, что он во взаимосвязи с конкретной работой он находится в полной зависимости от каждого конкретного исторического условия. В связи с тем, что наше исследование посвящено профессиональной деятельности учителя, при изучении этой проблемы наше внимание направлено на личность педагога.

Требования, существующие в общественном влиянии, предоставляется как особая система. Авторитет с позиции реального содержания находится во взаимосвязи с каждым конкретным историческим условием и особенностями работы. Возникновение авторитета связано с его деятельностью. В ходе такой деятельности формируется отношение к авторитету, по-другому эта проблема не имеет своего решения.

Авторитет в своём содержании состоит из специфической и социальной сторон, что диалектически представляется как общее и особенное. То есть каждый вид авторитета имеет общую, социальную сторону и охватывает общественную жизнь с определением способа влияния. Здесь выявляется социальная сущность воздействия и как методологическая основа выявляет содержание авторитета и называется педагогическим авторитетом, так как, по сути - это социальное явление. Данный авторитет проявляется только в социальной среде.

В авторитете проявляется способность к непринудительному направлению поведения и логики мысли других людей в соответствии со своим желанием. Такое воздействие базируется на положительное эмоциональное отношение разных лиц к авторитету человека. Воздействие находится во взаимосвязи с ценностным направлением на специфику работы в группе и определением степени авторитетности людей².

² Платонов К.К. Краткий словарь системы психологических понятий - М. 1981. С.7.

Таким образом, воздействие человека на других рассматривается в форме результата, отражающего социальную значимость в сознании человека, характеристики, специфичные людям как социальным существам и субъектам работы с социальным значением. Решающий момент в развитии властного отношения - это не объективная характеристика человека, а её субъективное значение для каждой другой характеристики.

В авторитете важное значение придаётся не профессиональным, а личным особенностям человека. Поэтому понятие «авторитет педагога» имеет такое значение, какое имеет врач, юрист и так далее. При этом в рассматриваемом явлении подчеркивается общность и специфичность. “Знания учителя определяют профессиональные качества учителя. Учитель имеет авторитет среди учащихся и населения как учитель и учитель знаний”³.

Среди различных форм авторитета, т.е. морального, функционального, официального, ряд исследователей (И. П. Александров и П. Н. Котельников – 1964, Н. М. Гелашвили – 1977, Ю. П. Степкин – 1976, А. А. Горбовский – 1986, Е. П. Ильин – 1987) подчёркивали главенствующую роль морального авторитета. По словам Ю. П. Степкина, влияние нравственности является центром авторитета личности, поскольку в основе этой формы авторитета лежит система идеологических отношений общества, его социально-политическая структура.

Проведённая аналитическая работа способствовала разработке строения термина «авторитет педагога» с представлением элементов, где формируются безусловные отношения и оцениваются субъектно-субъектные отношения.

Авторитет состоит из нескольких компонентов: 1) профессиональный, состоящий, в свою очередь, из специального образования, методических навыков и различной технологии; 2) личностный, включающий в себя комплекс ценностей - моральных, философских и эстетических ценностей, которых имеет учитель; 3) характерологический, т.е. та или иная характеристика, с помощью которой формируется авторитет; 4) культурный - поведение, интересы, способы общения,

³ Лутфуллоев М., Абдурахимов Қ.С. Муқаддимаи ихтисоси омузгори. - Душанбе: «Ирфон», 2015. – 225 сах.

круг общих знаний и другие; 5) социальный - социальное значение, воздействие профессий, социальный стереотип; ролевой - соблюдение позиции, прав и обязанностей.

Итак, в авторитете педагога диалектически соединяются объективное и субъективное, общее и частное, одинаковое и особенное. Здесь отмечается круг общих форм педагогического труда, индивидуальных особенностей каждого участника данного труда.

Третий параграф первой главы озаглавлен как **«Установление принципов и критериев формирования влияния учителя»** и связан с важной для исследовательской работы проблеме – обоснованием исследовательских принципов и критериев.

В данном исследовании, на основе теоретического анализа и осмысления большого количества литературных источников, по интересующей нас проблеме, а также на основе результатов наблюдения и опроса (устного и письменного), предпринимались усилия по получению критериев и показателей степени авторитета в деятельности учителя.

Работа педагога должна успешно оцениваться другими, а сам он должен показать себя успешным человеком, когда оценивает свои профессиональные качества. Авторитет учителя поднимают его ученики. Каждый успех ученика под руководством педагога - это оценивание деятельности педагога как высокое профессиональное мастерство. То есть, учитель определяет свои умения среди своих учеников. Так или иначе, каждому учителю важно получить признание своих учеников.

Вопрос личностных качеств учителя в руководстве группой учащихся анализируется и обсуждается в ряде исследований (С.Х. Акбиев, М.Р. Битьянова, А.Б. Воробьев, И.Г. Дубов, Ф.Н. Гоноболин, М.Ю. Кондратьев, А.С. Мудрик, В.А. Сластенин и др.).

Проведенные исследования по формированию идеального учителя показали, что развитие авторитета педагога большую значимость приобретает ряд

морально-психологических качеств в виде открытости, терпения, обаяние, любви к младшим, отзывчивости и т.д.

Проблема авторитета учителя тесно связана с проблемой его эффективного воздействия на учащихся.

Профессиональный авторитет педагога имеет своё личностное содержание и заключается в культуре, ценностях, характере и др. В личности учителя рассматривается неразрывное единство с каждым методом и средством и таким образом достигаются качественные показатели в работе. Эти положения считаются аксиомами. Благодаря этим ценностям, учитель продуктивно воздействует на каждого ученика и обмен ценностями происходит эффективно. Когда формируются авторитетные отношения большую значимость приобретает каждая ценность, связанная с педагогом.

Разработан ряд принципов становления авторитета педагога. В этих принципах отражается комплекс причинно-следственных связей хода определения потенциальных возможностей педагога: опосредованность авторитетности тем или иным условием взаимодействия; учитывание каждой ценностной тенденции, мотивации, потребности; умеренность во взаимосвязи с возрастом; компетентность; сбалансированность каждой педагогической задачи, где учитываются особенности и уровень полномочия; главенство морали при решении той или иной проблемы; личностно-активная позиция учителя в развитии компетенций; учёт восприятия; принцип усиления управления.

Таким образом, в ходе исследования установлено строение авторитета, отражающее комплекс объективных и субъективных факторов; каждая структурная единица имеет конкретное содержание с учётом общих и индивидуальных сторон компетенций учителя; составлен каждый принцип становления авторитета педагога с отражением объективных форм.

Строение авторитета педагога состоит из профессионального, личностного, социального и ролевого компонентов.

В профессиональном компоненте содержится интеграция каждой особой ситуации, комплекс методических навыков, технологических разнообразий. В личностном компоненте содержатся моральные, философские, эстетические и другие ценности, которые появляются у педагога. Сюда можно отнести ряд качеств, обеспечивающих основу становления воздействия, культуру поведения, способы общения, интересы, круг общих знаний и другие.

В социальном компоненте содержится социальное значение, социальная престижность профессий и комплекс социальных и профессиональных стереотипов.

В ролевом компоненте отражается занимаемая должность, связанная с рядом прав и обязанностей.

Все компоненты строения авторитета не существуют в отдельности. Все компоненты находятся во взаимосвязи друг с другом, дополняя, усиливая или ослабляя один другого.

В социально-ролевых компонентах содержится объективная сторона, а в профессионально-личностных компонентах - субъективная сторона авторитета. К тому же, рассматривается диалектическое единство этих компонентов. В социально-ролевых компонентах также подчёркивается ряд общих форм педагогического труда и личностных особенностей каждого конкретного участника данного труда.

Вторая глава диссертации – “**Опытно-экспериментальная работа по изучению факторов и педагогических условий формирования авторитета учителя в современной среде среднего общеобразовательного учреждения**”. Обуславливает эксперимент рассматриваемого вопроса суть первого параграфа второй главы “**Основные аспекты формирования авторитета учителя в современной среде среднего общеобразовательного учреждения**” заключается в том, что здесь теоретически и практически исследованы основные факторы, воздействующие на авторитет педагога.

Теоретически анализируя научную и практическую психолого-педагогическую философскую и социологическую литературу и проведённые исследования, мы определили комплекс социальных, психолого-педагогических условий становления авторитета педагога

Ход становления авторитета педагога контролируется тогда, когда применяются следующие психолого-педагогические условия: в ходе подготовки специалистов обучению, ориентированного на личность, профессионально развивается педагог; дифференцированный индивидуальный подход в ходе обучения способствует учёту конкретных возможностей учителя для запоминания и понимания; создание условий для того, чтобы развивалась общая и профессиональная педагогическая культура, с помощью которой решаются вопросы обучения и эффективное сотрудничество с каждым субъектом профработы учителя. Развивая общую и профессиональную культуру учителя, необходимо придать ему роль катализатора каждого субъект-субъектного отношения; педагогом обеспечивается рефлексивная позиция учащихся в ходе образовательного процесса, развивается у них рефлексивная способность как основа формирования личности учащихся, понимание и учёт воздействия каждого объективного фактора; становление направленности применения учителем в ходе обучения, который повышает результативность обучения; становление творческого подхода к обучению, с помощью которого осуществляется педагогический процесс, где учитываются индивидуальные особенности учеников; формирование того или иного коммуникативного навыка. Когда недостаточно выражены коммуникативные способности, то затрудняется эффективное осуществление педагогической деятельности как открытое социальное явление; в ходе работы учителя комплекс умений и навыков, определяющий его профессиональные компетенции, развивается благодаря современным достижениям педагогической и психологической наук, обеспечивается основа становления его компетенций; в ходе профессионального труда учителя развивается комплекс способностей и умений, где эмоциональное

состояние каждого субъекта профессионального труда воспринимается лучше других; становление каждого профессионального качества в форме целеустремлённости, лояльности, требовательности, профессионализма, честности, вежливости как основные личностные качества учителя с установлением воздействия на связях; в ходе преподавания своего предмета учитель должен быть привлекательным, культурным, с хорошим поведением и хорошими манерами, быть современным человеком.

Согласно нашему исследованию, правильное оценивание каждого действия педагога является слабо выраженным с долгосрочной тенденцией. В ходе воспитательной работы педагогом учитывается ряд личностных особенностей субъектов взаимодействий; учитываются ценности и мотивация учебного труда обучающихся; развиваются ценные знания; развивается взаимоуважение в ходе педагогического труда; обеспечивается положительная перспектива оценивания итогов работы учащихся; достигается успех в работе с учащимися с признанием обеих сторон.

В соответствии с вышесказанным, на эффективное формирование авторитетного отношения учителя с учениками могут оказать воздействие учёт современных социальных условий и конкретная позиция педагога, учёт социального восприятия социально-профессиональным значением и влиянием на социальную и профессиональную престижность, психологическая помощь ученикам, чтобы предотвратить эмоциональные нарушения.

В последнем случае были исследованы нервные заболевания. Подвергнуты оцениванию педагоги начальной школы с помощью метода оценивания «повреждения нервов». Тест состоял из 15 вопросов с необходимым выбором ответов с отражением поведения. В опросе участвовали 50 преподавателей, представлявшие начальные классы из разных СОШ: 20 учителей имели 5-летний стаж работы; 17 учителей – 10-летний стаж работы, 13 учителей – 15-летний и более стаж работы. С помощью теста было определено четырехуровневое состояние с включением в себя тревоги (стресса, предтревоги, уравновешенности

сверхспокойности). Согласно исследованию, 90% учителей всегда находятся в состоянии предтревоги, а 6% - уравновешены или спокойны.

Чтобы определить взаимосвязь каждого условия педагогов разделили на группы учителей с 5-летним и более 5-летним стажем работы. Независимо от стажа, в этих группах у 90-95% педагогов выявлено предтревожное состояние. Чтобы информация была полной, была исследована степень тяжести, связанные с виной, обидой, гневом, сомнением, негативом, различными видами (словесными, косвенными, физическими) оскорбленийми.

Использовался опросник, объясняющий виды реакций следующим образом: вина - возможная уверенность человека в совершении плохого поступка и он сожалеет об этом; подозрения, связанные с недоверием и настороженностью к тому или иному человеку и убеждением, что какие-то лица хотят навредить ему и человек ненавидит их за то или иное реально или ложное действие; негативизм в качестве противоположного способа поведения, активная борьба с каждым обычаем и законом; нервозное состояние - выражение негативных эмоций в виде вспышчивости, грубости; словесная агрессивность - негативные чувства посредством формы (криков) и содержания речевого ответа в виде оскорблений и угроз; посредственная агрессивность – действие, направленное или ненаправленное на другое лицо; физическая агрессия - применяется физическая сила против какого-нибудь лица.

В эксперименте участвовали 84 учителя начальных классов. Согласно исследованию, в каждой группе на вину указали, соответственно, 73%, и 69% респондентов, на обиду - 52% и 64% респондентов, на вербальную, косвенную и физическую агрессивность - 55% и 60% респондентов, на подозрительность - 56% и 59% респондентов, на негативизм - 51% и 56% респондентов, на проявление сомнения - 33% и 47% опрошенных. Стоит отметить, что практикующие учителя показали неодинаковые результаты. Согласно отдельным наблюдениям за опрошенными: с учащимися они обращаются непримиримо, грубо, равнодушно.

Второй параграф этой главы – “Педагогические факторы и условия формирования влияния учителя в среднем общеобразовательном учреждении” посвящен теоретическому и экспериментальному исследованию условий и факторов формирования влияния учителя в общеобразовательном учреждении.

Следует отметить, что компоненты субъективного фактора авторитета учителя могут в некоторой степени формироваться стихийно и отражать интерес учащегося к определенным предметам и темам, но этому процессу можно придать и более управляемый характер. Относительно каждого аспекта профессиональной деятельности, ход её развития в основном берёт своё начало в специальном образовательном учреждении. Но успех в усвоении основ каждого профессионального навыка в основном ориентацией на личность, на его потребности и интересы.

Профессиональный авторитет учителя в основном формируются посредством его творчества.

Чтобы развивать и реализовать творческую энергию личности в процессе обучения, необходимо создание условий налаживания нетрадиционной атмосферы отношения между субъектами обучения, предотвращение фактора тревоги на занятиях; условия для решения нерешённых проблем в будущем, формирование предвидения обстоятельств, общение людей, имеющих разные взгляды по актуальным вопросам, устранение несоответствий.

Творческая активность педагога проявляется:

- 1) в высоком уровне, где открыто выражается возможная информация;
- 2) в среднем уровне - открыто выражается своя позиция по определенному вопросу;
- 3) в низком уровне - скрытом, невербальном, где принимается своя позиция относительно того или иного предположения;
- 4) в недостатке открытого творения – неактивное обдумывание события.

Чтобы проверить насколько эффективны предложенные условия, была подвергнута тестированию творческая активность учителя. Было отмечено, что профессиональный авторитет учителя формируется в его креативности. Об их эффективности свидетельствуют сведения, полученные из эксперимента. Только у 2-3% педагогов наблюдалась высокая творческая активность на лекционных занятиях до экспериментальной работы, в то же время креативность показали 4-5% педагога. Во втором компоненте, то есть на промежуточном этапе творческая активность педагогов на лекциях резко повысилась (9% - показатель высокого уровня творческой активности), в то же время 14% - это показатель среднего уровня творческой активности. В конце эксперимента высокая творческая активность во время рассмотрения того или иного вопроса педагогической науки проявлена у 21% респондентов, а 24% педагогов отметились средним уровнем активности. Итак, эти условия развивают творческие способности и профессиональные знания педагога.

Наличие благоприятных педагогических условий весьма эффективно в формировании авторитета учителя (его способностей). Учитель понимает степень своего впечатления на своих учеников.

В практическом труде они не являются условными, а кажутся реальными. Это правильная информация даёт возможность педагогу налаживать авторитетный диалог с представителями других культур. В таких случаях он эмоционально и профессионально устойчив.

Итак, в ходе эксперимента пересмотрен и переформирован комплекс субъективных основ компетенций и авторитет педагога и переведён на более высокий профессиональный уровень.

В третьем параграфе настоящей главы **“Опытно-экспериментальное исследование факторов и педагогических условий формирования авторитета учителя и оценка его результатов”** оцениваются факторы каждого педагогического условия, в котором формируется авторитет педагога в ходе педагогического эксперимента.

В результате теоретических и экспериментальных исследований установлены взаимосвязь и зависимость причины и следствия, которые отражены в виде того или иного ведущего фактора, который является ориентиром, чтобы формировать и развивать авторитет учителя в нашем мире:

- гуманистическая направленность педагогического обучения с выявлением того, что от уровня концентрированности процесса обучения, направленного на личность, зависит формирование и развитие авторитета педагога. По этой причине пересматривается существующая система педагогического образовательного процесса, где учитываются принципы субъектного развития и самоуправления личностями; приоритета предметно-содержательной подготовки над информационной образованностью; индивидуализации совместной педагогической работы, соединения систем с личностно-деятельностными отношениями;
- творческое самосознание отражает то, насколько авторитет учителя зависит от уровня его свободной профессиональной развитости, в то же время здесь раскрываются потенциальные возможности учителя в его педагогическом труде с использованием принципов индивидуализации и дифференциации, всеобщего единства и вариативности, объективности и субъективности, управления рефлексивным процессом профессиональной развитости, привлечения обучающихся к творческой работе;
- связь идеалов действительностью в компетентности учителя, где с помощью этой связи успешно разрешаются возникающие противоречия, налаживаются авторитетные связи, достигается успех в совместном труде и учитываются ценностные ориентации, мотивации и потребности личности.

На предварительном этапе исследовательской работы приняли участие 220 учащихся и 250 учителей. По итогам предварительного этапа разработан компонент, включающий личностные качества и ставшие основой для изучения ценности влияния учителя. Компонент «Личные качества» включает 51

личностное качество, получившее наибольшую частоту на констатирующем этапе исследования. Кроме того, на констатирующем этапе исследования были выявлены положительные и отрицательные качества. Таким образом, два компонента личностных качеств: компонент положительных качеств (30 характеристик), которые, вероятно, формируют влиятельные отношения и компонент отрицательными качествами (20 характеристик), при которых не будут формироваться авторитетные связи. Приведём суть положительных и отрицательных качеств.

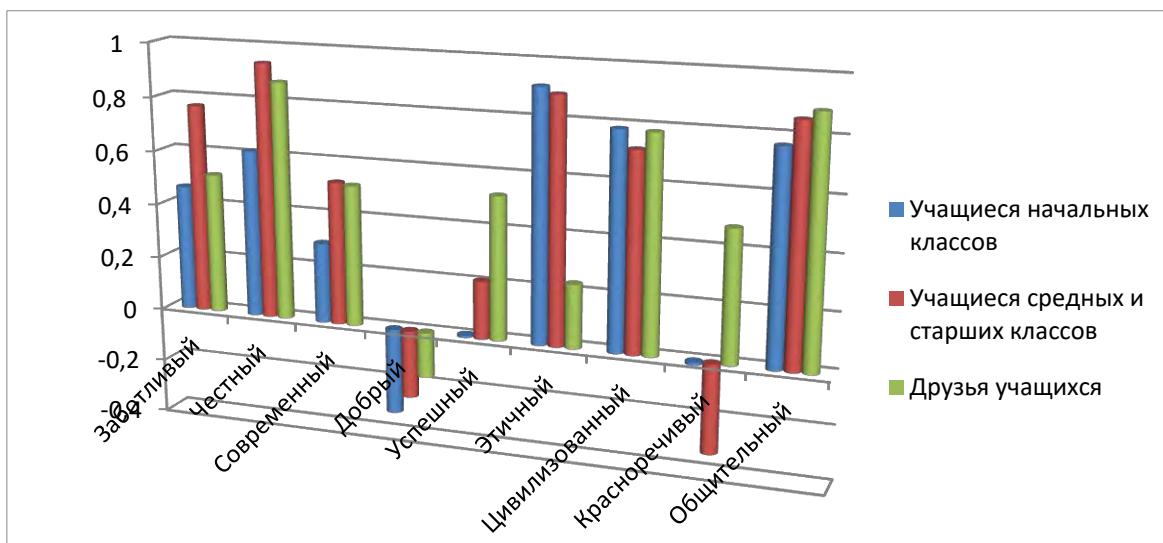
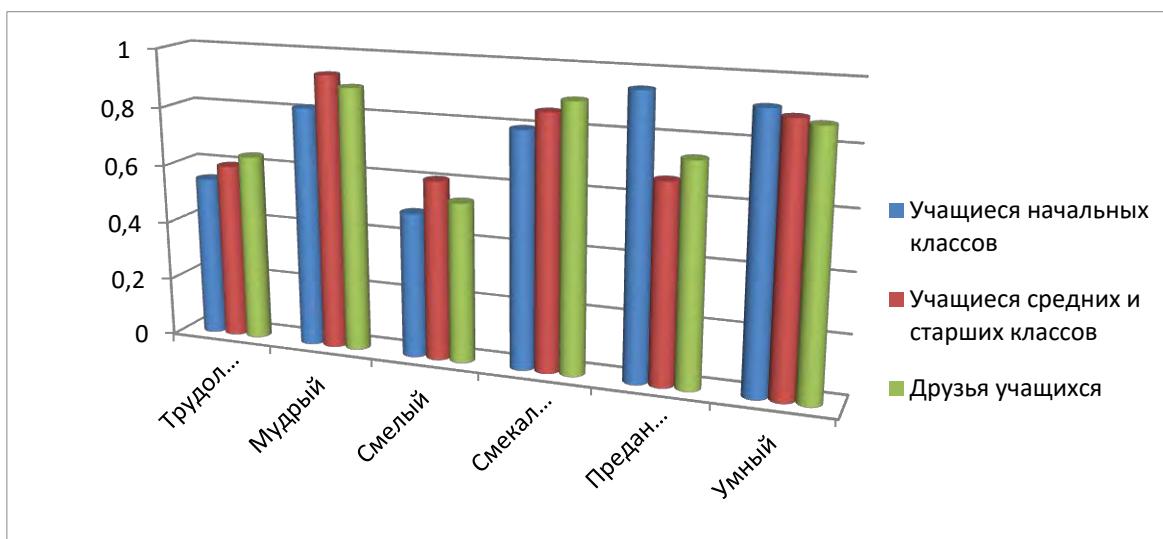
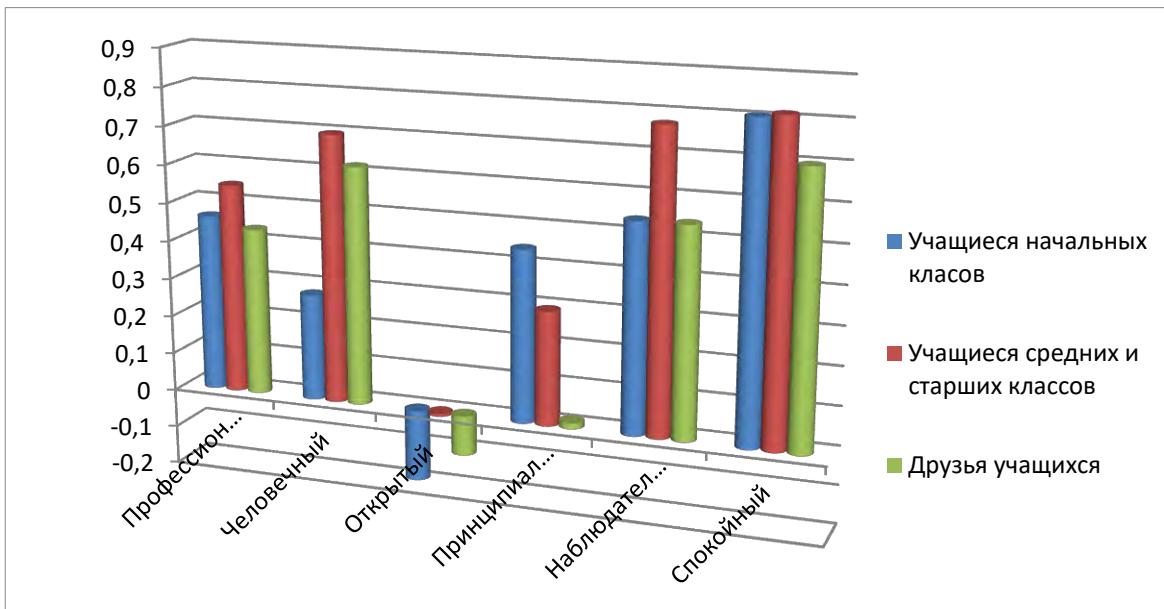
Первый, назовем его «положительный», компонент состоит из профессионального, гуманистического, открытого, принципиального, наблюдательного, спокойного, трудолюбивого, мудрого, смелого, умного, доброго, честного, современного, заботливого, успешного, этичного, цивилизованного, красноречивого, общительного, прогрессивного, компетентного, опытного, добросовестного, публичного, счастливого, щедрого, оптимистичного, умелого качеств.

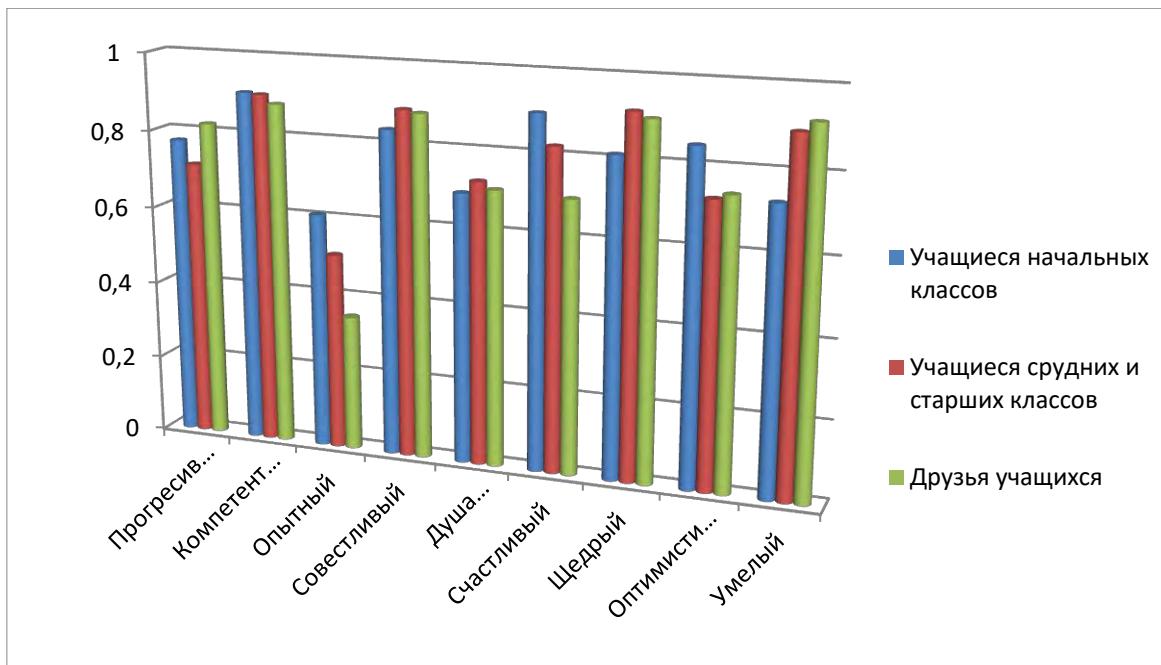
Второй компонент: неграмотный, неразумный, грубый, неблагодарный, невежественный, слабый, нетерпимый, беспечный, недоверчивый, эгоистичный, бессовестный, корыстный, сквернословящий, нечестный, неопытный, интолерантный, агрессивный, неразумный, опрометчивый, вспыльчивый, нетерпеливый.

Результаты оценивались в соответствии с 5-балльной шкалой: 5 - только «да», 4 – больше «да», 3 - отсутствует чёткий ответ, 2 - больше «нет», чем «да», 1 - однозначно «нет». Исследование охватило три категории: в нем приняли участие 97 учителей Боктарского государственного технологического университета и 167 учителей средних общеобразовательных школ Кушониёнского района.

Результаты первого компонента эксперимента учащимися начальной школы, учащимися средних классов и друзьями учащихся отражены в следующих

таблицах.



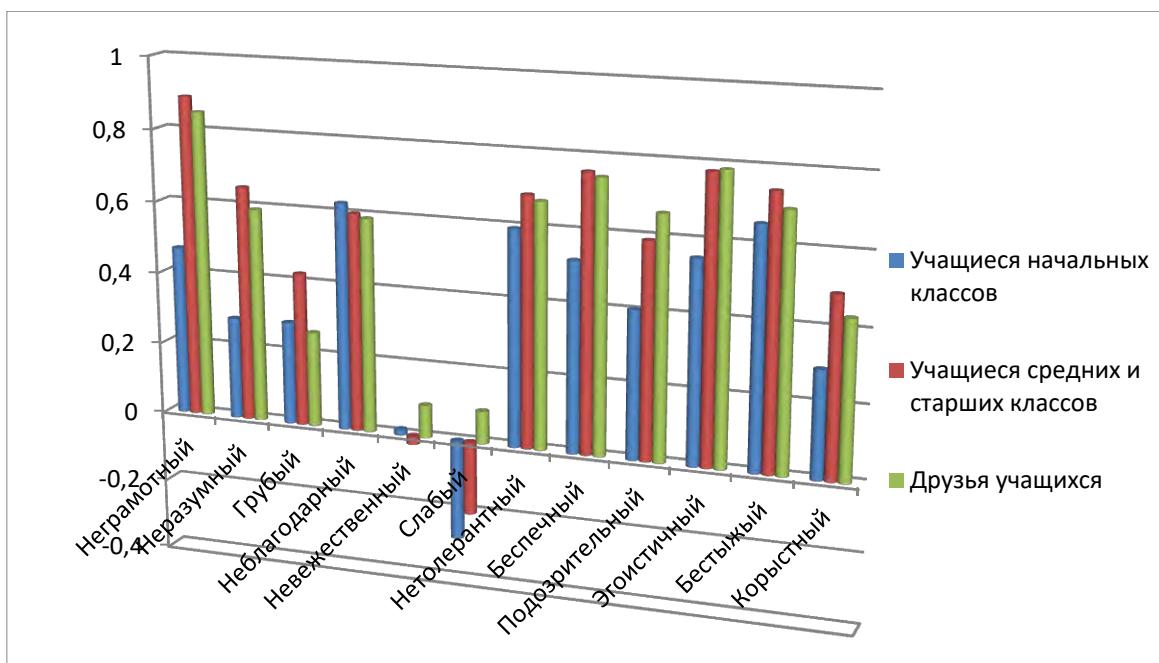


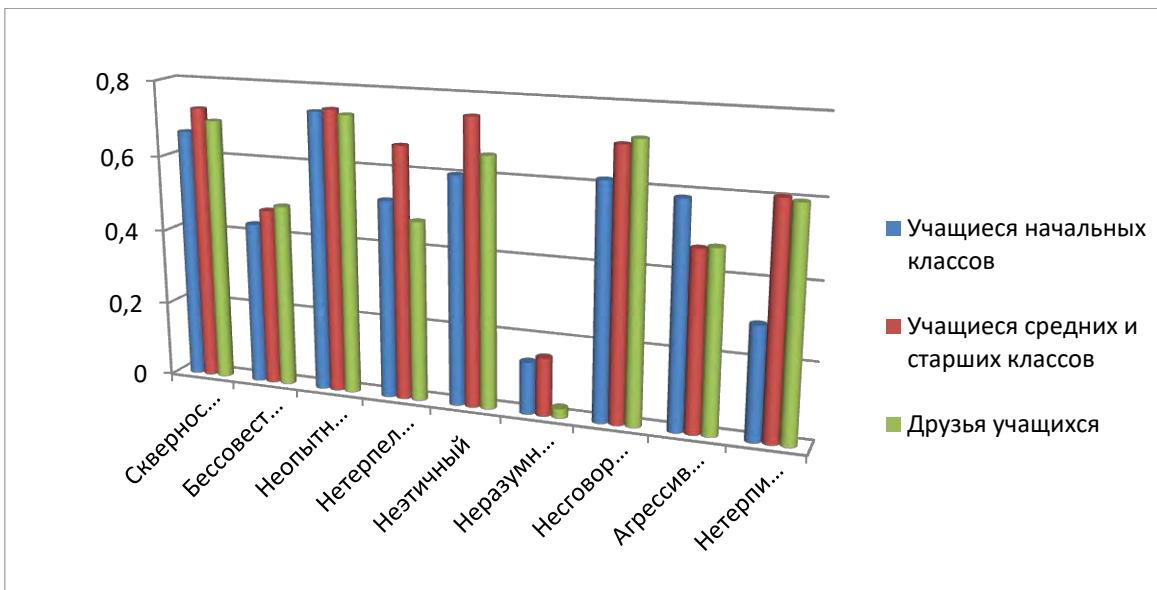
Диаграммы 1-4. Показатели важности личных качеств учителя в формировании его авторитета

Что касается анализа полученных результатов, то имеются четкие приоритеты по трем рассматриваемым группам. Наиболее востребованной к учителю и мотивационной группе с учетом показателей, установленной значимости является группа старшеклассников. Разговор с учителями это подтвердил. Главным мотивирующим фактором профессионального развития являются не друзья учащихся, а сами старшеклассники. То есть существуют такие факторы, как смелость и профессионализм (за исключением группы молодых студентов), получившие высокий индекс значимости, и в то же время это никак не связано с успехом. Успех учителя воспринимается как ценность в построении авторитетных отношений. Есть определенный недостаток в эффективности и энтузиазме учителей. Если успех не является важным фактором формирования авторитета, то что может мотивировать педагога к творческой деятельности и профессиональному развитию, кроме собственного энтузиазма педагога? Возможно, существует какой-то четкий и объективный показатель успеха в образовании.

Заслуживает внимания тот факт, что из предложенных качеств, формирующих авторитетные отношения, по мнению педагогов, выделяются такие качества, как требовательность к учителю (очень важными в работе с начальными классами считались только молодые люди), фактор успеха также не очень велик. Ролевая позиция учителя была важна только для создания влиятельных отношений среди друзей учеников, но не для самих учеников. Статус учителя не имеет существенного значения для построения авторитетных отношений. По мере взросления учеников вера в эту незначительность возрастает. Работоспособность и честность получили низкую оценку как факторы авторитета учителя во взаимоотношениях с младшими школьниками.

Результаты второго компонента эксперимента с участием учащихся начальной школы, учащихся средних классов и друзей учащихся отражены в следующих таблицах.





Диаграммы 5-6. Показатели важности личных качеств учителя, которые отрицательно влияют на формировании его авторитета

Полученные показатели позволяют подтвердить ранее принятый вывод о нейтральном влиянии возрастных особенностей учителя на формирование его авторитета во всех трех рассмотренных группах. Практически все предложенные для оценки факторы, за исключением уже упомянутых возрастных особенностей, оказывают существенное негативное влияние. Фактор неизвестного учителя был включен в список для определения роли учителя. Незнакомость учителя не оказывает отрицательного влияния на формирование его влияния.

К сожалению, объем работы не позволяет представить все результаты исследования. Подробное ее содержание можно найти в тексте диссертации.

Кратко можно отметить, что на современном этапе развития образования в формировании авторитетных отношений между учителем и учащимися можно увидеть следующие особенности: авторитет строится на основе профессиональной составляющей; существует длительное направление близких отношений с учеником, предметно-спонтанный компонент действует осознанно, активно используется ролевой компонент, где проявляется высокая требовательность учителя на основании близких отношений. Но как только повзрослеет учащийся, роль педагога уменьшается.

Общие факторы формирования воздействия педагога предполагают учёта гуманистической направленности воспитательного процесса, творческого самосознания, близости идеалу с действительностью.

ОБЩЕЕ ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Итоги теоретико-экспериментальной исследовательской работы подтверждают выдвинутую гипотезу и позволяют прийти к следующим выводам:

1. Выяснена важность развития авторитета педагога на основе новых политических, социально-экономических, культурных тенденций развития общества, приводящих к изменению роли образования, а также отсутствие научных разработок в этом направлении.
2. Процесс адаптации педагогов к педагогической деятельности неорганизованного и целенаправленного течения в учебно-воспитательных условиях общеобразовательного учреждения, его облегчение понимается на основе деятельности сотрудничества субъектов дидактической среды, как поставщика личных и профессиональных качеств педагога.
3. Строение влияния педагога диалектически соединяет реальный (объективный) и субъективный аспекты с отражением общих закономерностей педагогического труда, конкретных индивидуальных особенностей субъектов педагогической деятельности. Субъективный аспект в строении авторитета учителя включает в себя комплекс профессионально-личностных элементов (ценостных, характеристических, культурных), а основа объективного аспекта состоит из общественной значимости, воздействия социальной престижности, профессионально-социальных поступков и др.
4. Принципы авторитета педагога отражают комплекс причинно-следственных отношений, основу восприятия хода развития авторитетности педагога, природу субъект-субъективности и личный авторитет, суть и условия, успеха в работе учителя с учащимися, учёта каждой ценности, мотивации и

требования, косвенного выражения возрастных особенностей, прерывистости воздействия, сбалансированности каждой педагогической задачи, где учитывается характер и уровень влияния, предъявления каждого требования в соответствии с уважением к человеку, согласно значимости и отношения на основе взаимного доверия; здесь важен моральный авторитет и нравственное воспитание; преобладание активной личностной позиции учителя в развитии авторитета учителя, общественное мнение и учёт его укрепления.

5. Оценивая авторитет педагога, необходимо соотнести к правилам все уровни и правила, которые способствуют установлению регулярного и последовательного наблюдения за этапами развития авторитета:

- в позиционном авторитете (официальном уровне) описывающем комплекс административных полномочий с фактической структурой авторитета учителя;
- в функциональном авторитете (информационном уровне) экспертном и профессиональном измерении, в котором преобладает профессиональный компонент, решающий дидактические и воспитательные задачи;
- в личном авторитете (неформальном уровне) - экспертная интеграция и профессиональные навыки педагога и его личностные качества. Эта часть позволяет решать задачи воспитания личности, культурно-нравственного формирования;
- в рамках диссертационного исследования по организации педагогического эксперимента было показано, что в тех же экспериментальных группах повышается уровень подготовки учителей к педагогической деятельности.

Результаты исследования показали, что дальнейшее совершенствование образовательного процесса общего среднего образования в направлении эффективного формирования влияния учителей и его развития может продолжаться по следующим направлениям:

- эффективность процесса гуманизации образования;
- процесс творческого самосовершенствования педагога;
- процесс регулярного сближения мечты и реальности в авторитете учителя.

Рекомендации по практическому использованию результатов исследования:

1. Для оценки процесса повышения качества формирования авторитета учителя разработаны и представлены теоретические и методические материалы, которые могут быть использованы учителями и мы надеемся, что они способствуют формированию их авторитета.

2. Основные условия, способствующие формированию авторитета учителей следующие:

- учёт индивидуальных особенностей авторитетных отношений участников образовательного процесса;
- учёт целесообразности обучающей деятельности учителя;
- формирование и развитие ценности знаний у учителей, которые сами являются представителями и обладателями этих знаний;
- в процессе педагогической деятельности развивать важные иуважительные взаимные отношения;
- учитывание каждого социального условия и конкретная позиция педагога;
- учитывание общественной восприимчивости с определением социальной влажности профессий;
- психологическая помощь педагогу, чтобы своевременно предупредить эмоциональные проблемы и формировать у них терпение и толерантность.

3. Спрос на благочестивые качества современного учителя растет с каждым днем. Поэтому учитель должен знать, насколько учащийся владеет правильной и исчерпывающей информацией, но самое главное, сможет ли он правильно сопоставить всю эту информацию с образовательной программой или нет. Эти анализы и отзывы о педагоге не остаются незамеченными в обществе и приводят к повышению его престижа.

4. Обязательными качествами педагога являются честность и умения в создании атмосферы доверчивости, что необходимо для создания здоровой атмосферы и установления хороших и тесных межличностных отношений.

5. Своим авторитетом педагог воздействует на других не только во время его присутствия, но и его отсутствия. Учитель воздействует эффективно как вербально, так и невербально. Воздействует учитель своим взглядом, речью, движение правой и левой руки, мимикой, жестом. Педагог воздействует на учащихся всей своей сутью, и это считается пиком его авторитета.

6. Основой авторитета учителя являются его трудовые качества и профессиональные компетенции.

ОСНОВНОЕ СОДЕРЖАНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ ДИССЕРТАЦИОННОГО ИССЛЕДОВАНИЯ ОТРАЖЕНЫ В СЛЕДУЮЩИХ ПУБЛИКАЦИЯХ АВТОРА:

а) Статьи, опубликованные в научных рецензируемых изданиях, рекомендованных ВАК при Президенте Республики Таджикистан:

[1-А] Гулов Р.Б. Роҳҳои ташаккулёбии маҳорат, қобилият, санъат ва сифатҳои муҳими касби омӯзгорӣ / [Матн] // Р.Б. Гулов // Паёми ДДБ ба номи Носири Хусрав.- 2021, № 1/2 (86). - С. 79-84. ISSN 2663-5534.

[2-А] Гулов Р.Б., Қурбонов Ф.А. Омӯзгор ва раванди ташаккулёбии сифатҳои шахсию касбӣ ва обрӯю нуфузи ӯ дар ҷомеаи муосир / [Матн] // Р.Б. Гулов., Ф.А. Қурбонов // Паёми ДДБ ба номи Носири Хусрав, 2021, №1/3 (89). - С. 114 -119. ISSN 2663-5534.

[3-А] Гулов Р.Б. Омӯзгор - ҳидоятгару роҳнамои шогирдон / [Матн] // Р.Б. Гулов // Паёми ДДБ ба номи Носири Хусрав. - 2021, №1/2 (98). - С. 115 - 118. ISSN 2663-5534.

[4-А] Гулов Р.Б. Омӯзгор - саҳмгузори рушди неруи ақлонӣ / [Матн] // Р.Б. Гулов // Паёми донишгоҳи миллии Тоҷикистон.- 2022, №2. - С. 203 -209. ISSN 2074-1847.

[5-А] Гулов Р.Б. Қобилият ва маҳорати педагогии омӯзгор / [Матн] // Р.Б. Гулов // Паёми донишгоҳи миллии Тоҷикистон. - 2024, №7.- С. 252 -258. ISSN 2074-1847.

[6-А] Гулов Р.Б., Қурбонов Ф.А. Мақом, манзалат ва вазифаҳои омӯзгор / [Матн] // Р.Б. Гулов, Ф.А. Қурбонов // Паёми ДДБ ба номи Носири Хусрав, 2024, №1/2 (122) - С. 115 -118. ISSN 2663-5534.

б) Статьи, опубликованные в других изданиях:

[7-А] Гулов Р.Б. Мақому манзалати омӯзгор дар ташаккули фарҳанги ниёғони мо // Материалы Международной научно-практической конференции «Актуальные проблемы (современного образования» (часть 3). - г. Душанбе -2022. С.58-63.

[8-А] Гулов Р., Нозимов Б.М. Фаъолнокии омӯзгор - омили тақвият ба руҳди касбӣ // Маводи конференсияи ҷумҳуриявии илмӣ-амалӣ дар мавзуи «Омодасозии мутахассисони педагогии фаъолиятҳои навоварона» (15 – апрели соли 2024). - Душанбе - 2024.71-76

[9-А] Гулов Р. Омӯзгор - афрӯзандай ҷароғи дурахшони илму дониш ва роҳнамову роҳқушои аҳли башар. // Маводи конференсияи байналмилалии илмӣ - назариявӣ. -Душанбе, 2024. С. 50-53.

АННОТАЦИЯ

ба диссертатсияи Гулзода Рамазон Боймаҳмад “Шароитҳои педагогии ташаккули нуфузи омӯзгор дар муҳити муосири муассисаи таҳсилоти миёнаи умумӣ” барои дарёфти дараҷаи илмии номзади илмҳои педагогӣ аз рӯи ихтисоси 13.00.01. – Педагогикаи умумӣ, таърихи педагогика ва таҳсилот (илмҳои педагогӣ)

Калидвоҷаҳо: *нуфуз, ташаккул, рушд, фаъолияти касбӣ, шароитҳои педагогӣ, проблема, муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ, озмоии педагогӣ, озмоии муқараркунанд, озмоии рушддиҳанд.*

Дар таҳқиқоти диссертационии мазкур масъалаи омил ва шароитҳои педагогии ташаккули нуфузи омӯзгор дар муҳити муосири муассисаи таҳсилоти миёнаи умумӣ мавриди баррасӣ қарор дода шудааст.

Мақсади таҳқиқот ошкор ва аз ҷиҳати назариявӣ асоснок кардан ва ба таври озмоиши санҷидани шароитҳои педагогии баланд бардоштан ва самаранокии ташаккули нуфузи омӯзгорон дар фаъолияти касбӣ буда, асосҳои методологии таҳқиқот ба ғояҳои асосии антропологияи фалсафӣ дар бораи инсон ва тарбияи ӯ, дар бораи табиат ва моҳияти фаъолияти инсонӣ, хусусияти мақсаднок ва эҷодии ӯ асос меёбад.

Навғонии илмии таҳқиқоти мазкур дар он аст, ки моҳият, мазмуну муҳтаво ва роҳу шароитҳои ташаккули нуфузи омӯзгорони муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ ошкор карда шуданд, шароитҳои педагогии ташаккули нуфузи омӯзгор муайян, аз ҷиҳати назариявӣ асоснок ва ба таври озмоиши мавриди санҷиш қарор дода шуда, самаранокии онҳо собит карда шуданд, ҷузъҳо ва нишондиҳандои сатҳи нуфузи омӯзгорон дар фаъолияти омӯзгорӣ аниқ карда шуданд.

Асосҳои назариявии таҳқиқотро ғояҳо дар бораи вижагиҳои моҳиятӣ, муайянсозии иҷтимоӣ ва механизмҳои таъсири муҳит ба рушди низоми талабот ва вачҳҳо дар ҷараёни рушди шахсият, консепсияи психологии муносибати фаъолиятнокӣ дар рушди шахсият, консепсияи фалсафии арзишҳо ва мавқеи фалсафи психологии муайянсозии иҷтимоии рафтари шахсият ташкил медиҳанд.

Аҳамияти илмӣ ва амалии таҳқиқот дар он ифода меёбад, ки тавсияҳои илмӣ-методии таҳия ва манзуршуда ба маъмурият ва омӯзгорони муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ дар ҳалли масъалаҳои ташаккули нуфузу эътибори омӯзгорон ва талабот онҳо ба худрушддӣ дар шароити муосири муассисаҳои таълимӣ кӯмак расонида метавонанд.

АННОТАЦИЯ

на диссертацию Гулзода Рамазон Боймахмад «**Педагогические условия формирования авторитета учителя в современной среде среднего общеобразовательного учреждения**» на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.01. – Общая педагогика, история педагогики и образования (педагогические науки)

Ключевые слова: авторитет, формирование, развитие, профессиональная деятельность, педагогические условия, проблема, общеобразовательные учреждения, педагогический эксперимент, устанавливающий эксперимент, развивающий эксперимент.

В настоящем диссертационном исследовании рассмотрены педагогические факторы и условия формирования авторитета учителя в современной среде среднего общеобразовательного учреждения.

Целью исследования являются выявление, теоретическое обоснование и экспериментальная проверка педагогических условий повышения авторитета педагогов в их профессиональной деятельности. Методологические основы исследования базируются на основных представлениях философской антропологии о человеке и его воспитании, о природе и сущности человеческой деятельности, его целеустремленной и творческой природе.

Научная новизна данного исследования заключается в том, что раскрыты сущность, содержание, способы и условия формирования авторитета учителей общеобразовательных учреждений, определены педагогические условия формирования авторитета учителя, теоретически обоснованы и экспериментально апробированы и проверена их эффективность, определены компоненты и показатели уровня авторитета педагогов в педагогической деятельности.

Теоретические основы исследования базируются на представлениях о сущностных особенностях, социальной детерминированности и механизмах влияния среды на развитие системы потребностей и аспектов в процессе развития личности, психологическая концепция деятельностной установки в развитии личности, философская концепция ценностей и психофилофосфская позиция социальной детерминации поведения личности и др.

Научная и практическая значимость исследования выражается в том, что разработанные и предназначенные для администрации и учителей общеобразовательных учреждений научно-методические рекомендации могут помочь в решении вопросов формирования авторитета и репутации учителей, их востребованности, саморазвития в современных условиях образовательных учреждений.

ANNOTATION

for the dissertation of Gulzoda Ramazon Boymakhmad "Pedagogical conditions for the formation of teacher authority in the modern environment of a secondary educational institution" for the degree of candidate of pedagogical Sciences in the specialty 13.00.01. – General pedagogy, history of pedagogy and education

Keywords: *authority, formation, development, professional activity, pedagogical conditions, problem, educational institutions, pedagogical experiment, establishing experiment, developing experiment.*

In this dissertation research, pedagogical factors and conditions for the formation of teacher authority in the modern environment of a secondary educational institution are considered.

The purpose of the study is to identify and theoretically substantiate and experimentally verify the pedagogical conditions for increasing the authority of teachers in their professional activities. The methodological foundations of the research are based on the basic concepts of philosophical anthropology about man and his upbringing, about the nature and essence of human activity, his purposeful and creative nature.

The scientific novelty of this study lies in the fact that the essence, content, methods and conditions for the formation of the authority of teachers of general education institutions are revealed, pedagogical conditions for the formation of teacher authority are determined, their effectiveness is theoretically justified and experimentally tested and verified, components and indicators of the level of authority of teachers in pedagogical activity are determined.

The theoretical foundations of the research are based on the concepts of essential features, social determinism and mechanisms of environmental influence on the development of a system of needs and aspects in the process of personality development, the psychological concept of an activity attitude in personality development, the philosophical concept of values and the psychophilosophical position of social determination of personality behavior, etc.

The scientific and practical significance of the study is expressed in the fact that scientific and methodological recommendations developed and intended for the administration and teachers of educational institutions can help in solving issues of formation of the authority and reputation of teachers, their relevance, self-development in modern conditions of educational institutions.